

TELEGRAFUL ROMAN.

Apare Marția, Joia și Sâmbăta.

ABONAMENTUL:

Pentru Sibiu pe an 7 fl., 6 luni 3 fl. 50 cr., 3 luni 1 fl. 75 cr.
Pentru monarhie pe an 8 fl., 6 luni 4 fl., 3 luni 2 fl.
Pentru străinătate pe an 12 fl., 6 luni 6 fl., 3 luni 3 fl.

Pentru abonamente și inserțiuni a se adresa la:
Administrațiunea tipografiei archidieceșane, Sibiu, strada Măcelarilor 47,
și la expedițiunea de inserțiuni Haasenstejn & Vogler în Viena, Praga, Budapesta etc. etc.
Correspondențele sînt a se adresa la:
Redacțiunea „Telegrafului Român“, strada Măcelarilor Nr. 37.
Epistole nefrancate se refușă. — Articuli nepublicați nu se înapoiază.

INSERTIUNILE:

Pentru odată 7 cr., — de două ori 12 cr., — de trei ori 15 cr. rëndul cu litere garmond — și timbru de 30 cr. pentru fie-care publicare.

Desbaterea proiectului de lege despre impunerea limbei maghiare.

(După fiarul stenografic al dietei).

Sedința din 30 Aprilie 1879.

(Urmare).

Ludovic Mocsáry: On. casă! Nu primesc proiectul de față drept basă la desbaterea generală. Declarând aceasta spun tot odată, că, durere, nu mă aflu în norocoasa și obicinuita pozițiune de a tălmăci cu ocaziunea aceasta o părere deja statorită în clubul soților mei de principii (*O voce din stînga extremă: Așa este*). Cu toate aceste țin că a vorbi și a arăta și temeiurile, ce mă silesc să pășesc contra proiectului, este o datorință ce mi-o impune convingerea.

Cestiunea pusă la ordinea zilei țin că este foarte ponderoasă, pentru că este afară de toată îndoiala, că, ori cât se silesc dl raportor de a mărgini și, după putință, a tempera forma acestui proiect, el totuși este în strînsă legătură cu cestiunea naționalităților. Și eu țin cestiunea naționalităților atât de importantă, încât o pun în rënd cu marile cestiuni de drept public ce există între noi și Austria. Ací nu se tratează de mai puțin, decât, că statul are de gînd, ca cu mijloacele ce i le pune la dispozițiune puterea statului să înceapă o acțiune cu scop de a răspîndi limba maghiară.

Prin cuvîntul „răspîndirea limbei maghiare“, după motivarea proiectului — aceasta este exprimată de altmîntre ca postulat și în textul proiectului — n'am puté înțelege alt ce-va decât, că cetățenilor patriei nemaghiari, să li se pună la dispozițiune mijloacele de a își însuși limba maghiară ca limba statului, și pentru aceasta cetățenii statului de limbă nemaghiară să se deoblige a fi mulțumitori. Eu, on. casă, vîd în afirmațiunea aceasta o socoteală, cu care nimenea nu se duce în rătăcire, ba trebuie să dic, că o astfel de lipsă de sinceritate nu se unesce nici cu demnitatea rasei maghiare, nici cu cea a statului. Pentru că ne este tuturor prea bine cunoscut, că noi prin răspîndirea limbei maghiare nu înțelegem altce-va, decât delăturarea cât se pote mai îngrabă a rîului, că acele 15 milioane de oameni, cari locuiesc această patrie, nu sînt după originea lor toți Maghiari. Intențiunea aceasta însă, tendența aceasta, care, fie cu voiă, fie fără de voie, se manifestează la toată întîmplarea în acțiunea aceasta, o pricep și naționalitățile nemaghiare și încă foarte bine. Și după ce este afară de ori ce îndoială, că numărul personal al rasei maghiare nu se poate înmulți pe altă cale, decât pe socoteala numărului personal al celorlalte naționalități: este foarte natural, că naționalitățile celelalte vîd în nîsuința aceasta, în tendența aceasta necesitatea de a fi în anumite privințe atacate în baza existenței lor proprii, ceea ce nu poate avé decât consecența, că noi eară

improspetăm timpurile deplorabile dinainte de 1848, când mișcările naționalităților au luat o direcțiune atât de rea și în fine atât de periculoasă. Acțiunea aceasta, on. casă, nu înseamnă altce-va, decât ruptura cu cea politică, care națiunea maghiară în cestiunea naționalităților o adoptase în timpul sistemului absolut și al provisorului, când ajunsesem în patria aceasta la o generală împăcare a naționalităților; ruptura cu cea politică, cărei s'a dat expresiune în legea de naționalități din 1868. Principiul fundamental al acestei legi — care după modesta mea părere între toate legile, câte s'au creat în Ungaria de 12 ani încoace, este cea mai înțeleaptă — este: că fie-care naționalitate care trăește în patria aceasta este egal îndreptățită, că este permis fiescărui a își susține individualitatea sa națională proprie, a își-o desvolta și pe baza acestei individualități naționale a puté progresa în cultură, că limbei maghiare numai într'atată i s'a dat privilegiu, întrucât era neapărat de lipsă pentru o practică conducere a regimului statului, întrucât era de lipsă, ca în privința unor anumite afaceri, să fie în stat unitate în limbă. Se poate că unii vor dice că între proiectul dela ordinea zilei și între legea de naționalități dela 1868 nu este contradicțiune, pentru că aceea preste tot nu atacă pe acsasta, nu o face mai rea. Eu însă, on. casă, cred, că în afirmațiunea aceasta este tot atât de puțină sinceritate, ca și în însași motivarea proiectului. Eu cred că proiectul acesta se află în contradicțiune directă cu legea de naționalități dela 1868. După aceea lege preste tot nu este de lipsă ca locuitorii de toate naționalitățile din țară să își însușească limba maghiară, pentru că e prevădută în lege, ca în afaceri comune să poată procede în limba lor; acum din contră realizându-se legea aceasta — poate prin o ficțiune — însă se poate dice: eată! acum s'a dat fie-cărui ocaziune a învăța limba maghiară, acum trebuie să scie fie-care maghiare, deci numai este de lipsă să se întrebuinteze la pertractarea afacerilor publice altă limbă decât cea maghiară. (*Strigări din stînga extremă: Și va fi foarte bine!*) Aceasta va avé așa dară consecența logică și naturală, că dispozițiunea din legea dela 1868 se va delătura, conform căreia afacerile publice se puteau pertracta și în altă limbă și nu numai în limba maghiară. (*Strigări din stînga extremă: Așa și trebuie să fie!*)

On. casă! Îmi permit întrebarea: este pentru noi consult a o rupe cu legea de naționalități, cărei i s'a dat expresiune în 1868? Eu cred, că legea aceasta preste tot nu va avé rezultatul care se așteaptă de la densa pentru răspîndirea limbei maghiare, și dacă nu va avé vre un rezultat, întreb: este — nu știu din care alte temeiuri secundare — cu scop a rescăli cestiunea naționalităților? Servesce statului, maghiarismului spre vre un scop să își atragă asupra și odiul, ce fără îndoială se va deștepta, să provoace pericolii, ce după modesta mea

părere vor fi fireasca urmare a acestei acțiuni?

Pentru ca să dovedesc, că legea aceasta nu va avé succesul dorit în privința răspîndirii limbei maghiare, mă rog de onorata casă a mi permite a intra într'o detaiere mai esactă a proiectului.

Esența proiectului original al ministrului era, în termin de 6 ani, limba maghiară să fie obiect obligat de instrucțiune în toate scoalele populare fără de excepțiune. Lucru firesc, cea dintăiu presupunere în această privință este, că trebuie îngrijit de învățători, cari să fie în stare a propune limba maghiară. Cu respect la aceasta, în proiectul original era hotărît, că acei învățători, poporali, cari n'au ajuns al 50 an al vieții, să fie obligați într'un număr anumit de ani, a învăța limba maghiară; acolo însă unde sînt deja învățători, cari știu limba maghiară, să se introducă instrucțiunea în limba maghiară numai decât. Aceste sînt dispozițiunile esențiale. Comisiunea de instrucțiune a moderat acest proiect și la modificat esențial, eară dl ministru a declarat, că este gata a se alătura la ori ce felu de moderare, tocma ca și cum on. d. ministru n'ar fi avînd altă intențiune, decât să se creeze sub auspiciile domniei sale acea lege, în care să fie îndus, că în viitoriu se va propune limba maghiară în toate scoalele populare.

Modificarea esențială, care s'a făcut în comisiune, este, că numai aceia sînt obligați a învăța limba maghiară, în termin de 4 ani, carii au intrat la 1872 în preparandii, sau în faptă s'au aședat în posturi. Și aceasta este o modificare atât de esențială, încât printr'ensă este sistată jumătatea succesului tuturor dispozițiunilor, pentru că acum mai numai acei învățători sînt obligați a învăța limba maghiară, cari sînt cam de 30 de ani; pentru cei mai bătrâni de 30 ani legea nu va mai fi obligătoare. Este întrebarea, că avem acum perspectiva, că în 4 ani învățătorii de 30 de ani, sau mai tineri, vor învăța limba maghiară? Ca să o poată învăța cu succes ar fi unicul mijloc care ar duce la scop, fie-care să își tocmească un profesor de limbi, pentru că cei mai mulți se află în împregiurări de acele, încât pe calea deprinderii nu sînt în stare a își înmulți cunoscințele, mai cu samă acolo, unde naționalitățile locuiesc compact. Luarea unui profesor este naturalmente imposibilă, și după ce în chipul acesta persoanele, de altmîntre fără multă cultură intelectuală, pe calea diligenței private nu vor puté învăța mult, abia mai rămâne altă, decât că pe timpul feriiilor, care vor trebui spre acest sfîrșit prelungite, să se instituie cursuri de instrucțiune. Fiersece va fi cu scop să se institue cursurile aceste în cetăți maghiare, ca învățătorii să poată învăța acolo ceva și pe calea convenirilor sociale, și va fi cu scop, ca statul acolo să nu fie cruțătoriu cu cheltuețele, întrebuintate pentru înaintarea și întreținerea învățătorilor. Cheltuețele aceste, la toată întîmplarea, nu vor fi mici. Va fi bine a favorî puțin pe tinerii dacoroma-

nistici și panslavistici, nu numai ca să progreseze în limba maghiară, ci, preste tot, să capete puțină plăcere la ceea ce este maghiar. Nu voi să dic că în chipul acesta în 3—4 ani nu își vor însuși în oare-care măsură limba maghiară. Însă, presupunînd că vor face un foarte bun progres și timpul nu l vor întrebuinta în petreceri pe contul statului, că vor învăța cu toată plăcerea și într'aceea nici nu vor uita nimica din ceea ce au învățat în cursul premergătoriu, îmi permit întrebarea: în cazul cel mai bun ce căpătăm? cumva profesori de limbă cu cunoscințe esacte, cari nu numai că știu maghiare, ci sînt în stare a instrui cu succes pe alții în limba maghiară? căci altcum totul este o măsură falsă; eu îmi permit a mă îndoii de așa ceva. Când am vrea noi instrucțiunea limbei cu succes în scoalele populare, după părerea mea, cel mai sigur mijloc spre a ajunge la scop ar fi a importa învățători de maghiari născuți, cari se înțelege de sine ar trebui provăduți cu salarii mai bune, pentru că a bună samă tineri maghiari născuți în Alföld nu se vor duce bucurosi în ținuturile Arvei sau Crainei.

Cam astfel stă lucrul cu învățătorii cari deja funcționează. Ce vom face însă cu preparandiile? Înainte de toate este de lipsă a îngrijî ca acolo să fie învățători maghiari bine cualificați. Aș găsi că este de lipsă ca acestia să fie Maghiari născuți și să priceapă pe deplin limba maghiară. Presupunem că așa se face, că în preparandii vor fi buni învățători, întreb, se vor puté aduce tinerii în trei ani până acolo, în învățarea limbei maghiare, încât să o propună cu succes? Mărturisesc că eu țin învățarea perfectă a unei limbi numai în școală, fără de necesariul esercițiu, de-o așa de mare greutate, încât și în privința aceasta mă îndoiesc de rezultat.

Dară să trecem preste toate greutățile aceste. Să dicem că învățătorii cari funcționează deja și seminaristii învață limba maghiară. Este cu puțință, ca pe calea studiului în școală, fără școala vieții, fără pracsă, să se învețe limba maghiară în școala populară? Să cugetăm înapoi la timpul când umblam noi la școală. Cum am învățat noi limba latină într'atată, încât să putem cu oare care ușurință vorbi un felu de latinie culinară? Un curs întreg de școală era de lipsă spre sfîrșitul acesta. Chibzuți acum d-voastră: oare bietul copil român sau slovac dela țară, a cărui întreg curs școlar este de șase ani și care o parte mare a acestui timp o petrece pădînd găsele, pe când eara, mare parte dintr'ensii nu umblă la școală, pentru că nu au cisme, sau nu sînt lemne, cu care să se încălzească școala: va face progrese mai mari în limba maghiară, sau abia va fi în stare de-a roști fără înțeles vre-o câteva cuvinte maghiare? Va câștiga cunoscințe de acele, pe cari, în puțini ani, vecinul inimic al ori cărei cunoscințe, uitarea, le va înghiți spre a nu rămîne nici urmă de ele. Nu dic, că acolo, unde cei de altă limbă vin în atingere cu maghiarismul, unuia sau altuia, cunoscințele din școală nui vor oferî în privința aceasta și înles-

nirea de a'și însuși, în comunicație cu Maghiari, și limba maghiară. Acolo însă, unde cei de altă limbă locuiesc în masse, unde într'un giur de 10—15 miluri nu se aude un cuvânt maghiar, unde sunt oameni, cari ani întregi nu es afară din sat, mai cu samă femeile, care în ce privesc limba și obiceiurile sunt mai mult de natură conservativă, — fiva succesul de așa, încât să cumpănească urmările cele rele puse la cale de acest proiect? O las aceasta judecății acelor ce cugetă cu trezvie.

On. casă! Amintiiu, că maghiarismul și statul unguresc încarcă asuprăși prin dispozițiunile aceste un odiu mare. Eu cred, că dacă legea n'are se rămână o binecuvântare scrisă, dacă dl ministru va voi ă o și pune în lucrare, nu se va pute evita aplicarea unor mijloace constrângătoare, sau cel puțin a unei anumite presiuni. După proiect, ministrului de culte i sa dat o largă putere foarte discreționară în ceea ce privesc executarea legii. Recunosc, că altfelu nici că se poate. Ministrul d. e. este imputernicit a îngriji, ca la timpul seu să cerceteze, dacă învățătorii, cari sunt în funcțiune, în restimpul de patru ani, în adevăr au și învățat limba maghiară. Să'mi fie permis a observa, că — lucru curios — în privința aceasta în lege nu este nici o sancțiune. Aceasta însă, cred eu, nu poate rămâne așa. și ministrul în scurt timp se va vedea constrins a îndeplini lipsa aceasta a legii și dacă nu va voi ca legea aceasta se rămână o binecuvântare scrisă, va trebui sau să escrie premii pentru acei ce au învățat bine limba maghiară, sau să întrebuițeze mijloace constrângătoare contra acelor ce nu o au învățat, ceea ce în urma urmelor nu poate fi altce-va, decât că pe cei din urma să'i depărteze din școală.

Este mai departe în lege acea hotărâre esențială, că acolo, unde sunt deja învățători, cari știu limba maghiară, aceasta să se introducă ca obiect obligat numai decât. Nu preste mult și dispozițiunea aceasta se va dovedi de un lucru curios. Cum se vor examina învățătorii, cu miile la număr, cum se va constata dacă ei știu maghiarese? După părerea mea aceasta va întâmpina mari greutăți. Pentru că în multe cazuri se va întâmpla, că învățătorul respectiv, despre care se presupune că știe maghiarese, și că el ar pute începe instrucțiunea, va nega, dicând că nu știe. Simulanți de acestia pot fi mulți la număr, se poate că odată din inimiciție națională, se poate însă și din altă cauză, adecă, fiindcă se vor teme, că, dacă recunosc știința limbei maghiare, prin propunerea acestei limbi, li se înmulțesc lucrul. Ce va face ministrul, când va afla că respectivul simulant numai din capriț nu voiesc să mărturisască că este în stare a propune? Dacă voiesc a împedea eludarea legii, va trebui, cred eu, să se folosească și față cu acesta de vreun mijloc constrângătoriu.

Decât casurile aceste, mai momentuoase sunt dispozițiunile legii în privința preparandiilor. Inspectorul scolar are să fie de față la examinarele anuale și de calificățiune, și numai acela poate dobândi o diplomă de calificățiune, numai acela poate fi învățătoriu, despre care constatează inspectorul scolar, că a făcut progresele recerute în limba maghiară și căruia inspectorul scolar îi recunoaște calificățiunea. Și în chipul acesta inspectorul scolar devine domn preste viață și moarte în ceea ce privesc soarta și viitoriul tuturor candidaților de învățători. Prin aceasta s'a dat o putere care întrece toată măsura în mâinile singuraticilor amplotiați și încă tocma acelora, cari în toată țara nu sunt tocma cei mai populari. Eu cred, că procedura aceasta va purta veditul caracter al presiunii și al silei.

Se dice mai departe în lege, că acolo, unde în școlile confesionale instrucțiunea în limba maghiară nu va fi corespunzătoare, statul este îndreptățit a transforma astfel de școli în școli de stat și dacă vina este a învățătorului, comitetul administrativ are voie a introduce contra unui astfel de învățătoriu cercetare disciplinară, eventual a'l depărta din funcțiune. Aceasta însă va da naștere la casuri așa de odioase, încât, după cum cred eu, va fi cu neputință a ascunde că aici nu numai că se exercitează presiune, ci adevărată silă față cu celelalte naționalități.

Toate lucrurile aceste, on. casă, stau în legătură strinsă cu împregiurarea, că autonomia scolară a confesiunilor va fi foarte adânc vătămă; pentru că după legea aceasta abia va mai pute fi vorba că în patria aceasta singuraticile confesiuni mai au o autonomie scolară, și e lucru cunoscut, on. casă, că din partea on. ministru de instrucțiune neconținut vor emana atacuri cu scop de-a vătămă autonomia scolară și nu numai a acelor naționalități, despre care se presupune, că dau loc agitațiunii inimice statului, ci și a confesiunilor protestante și reformate, la cari însă nici umbră de suspiciune nu poate fi, că urmăresc scopuri inimice statului. În modul acesta se va netezi calea spre nimicirea autonomiei bisericesci și scolare. Eu însă, on. casă, pun un preț așa de mare pe acest fel de guvernament propriu și din privința, că diversele naționalități ce locuiesc în țara aceasta să se simtă asigurate și libere în privința religioasă, parte în interesul libertății, cu deosebire însă din punct de vedere al înseși naționalității maghiare, cărei autonomia protestanților totdeauna i-a făcut cele mai însemnate servicii și are misiunea de a'i face și în viitoriu; dic, că pun pond cu mult mai mare pe conservarea autonomiei bisericesci și scolare a confesiunilor, decât, cum avui onoarea a o spune, pe succesul cel foarte problematic, că în țară în fie-care an vreo câteva mii de copii slovăcesci și români nu vor vorbi, ci vor îngâna limba maghiară.

Îmi permit a recomanda atențiunei on. case toate aceste considerante, precum cred eu, foarte practice, scoase din natura lucrurilor.

Aceste considerându-le și precumpănind, că rezultatul intenționat este cel puțin problematic, mi permit a repeti întrebarea, dacă pentru noi este cu scop a rupe cu acea politică de naționalități, adoptată de națiune în asprul period de 12 ani și cărei i s'a dat expresiune în legea de naționalități dela 1868? De ce natură este ceealaltă politică, ce o dorim după delăturarea celei adoptate, nu știu, mărturisesc însă, că până acum nu cunosc nici liniile fundamentale ale aceleia în formă corectă. Când este vorba de afacerea aceasta, aud asigurări foarte patriotice, aud expectațiuni de astfelu de simțeminte, de cari, fără îndoială, este plină inima fie-cărui Maghiar, aud frase, care sună frumos, a căror timbru, nu de toate dăilele, avui onoare al audii eri de la on. referent, că tot lucrul nu este altceva, decât a face ca ideea de stat să devină faptă (ilaritate); cum dic, nu cunosc încă liniile fundamentale ale politicei o-puse acelei politici bine definite și nu știu până unde vor să meargă acei ce vor să o rupă cu politică urmată până acum (O voce din stânga estremă: Până la cetățenia maghiară!)

Pecăt știu, on. casă, isvorul tuturor expectațiunilor acestora sentimentale, al fraselor acestora, nu este altă, decât dorința, care mi-am permis a o aminti: cât de bine ar fi dacă am pute delătura răul, că cele 15 milioane de locuitori, cari locuiesc în patrie, nu sunt Maghiari puri. După mine aceasta este o utopie. Eu îmi

pot închipui în Ungaria un popor, care se nisuiască a înainta patria prin legătura comunei iubiri de patrie. Consider, o repet aceasta, însă de ceva cu totul imposibil și nisuița de o fantomă deșartă, care nu poate fi nici când temeiul unei politici serioase, când cugetă cineva, că cu mijloace morale, sau — și accentuez cuvântul acesta — cu mijloace de stat va succede vre-odată, sau cel puțin într'un timp, care poate fi luat în combinațiune, a transforma naționalitatea slovacă, sârbescă, română și pe ori-care alta în naționalitate maghiară. Dic că aceasta nu e cu putință pentru că atâtău, toate naționalitățile câte locuiesc în Ungaria, afară doară de cea nemțască, care precum este cunoscut, în tot locul și așa și la noi se asimilează mai curând ca ori-care alta, țin foarte mult la naționalitatea lor. Toate sunt în stadiul, că nu demult s'au deșteptat din marasmul lor de sute de ani și dacă naționalitățile se află în stadiul acesta sunt în stare de-a se împotivi mijloacelor și influințelor morale, cu care se atacă naționalitatea lor, cu același efect moral; dacă însă voim a ne apropia de dăsele cu putere și cu silă, atunci chiar că se dolesc și produc reacțiune. Țin însă că este lucru cunoscut — și durere este așa — că nici numărul, nici puterea de stat a rasei maghiare nu este de așa, încât să impună celorlalte naționalități și să recunoască că ele nu ar fi în stare a esista lângă puterea precumpănitoare a rasei maghiare și nu ar fi în stare a'și susține individualitatea; aceste nu se află în pozițiunea, în care ne aflăm noi, ca pe lumea aceasta, afară de aceasta țară să nu mai fie un locșor pentru ele, ci fie-care se rașimă pe numeroși conaționali în vecinătate: nutresc sigura speranță căși vor pute susține individualitatea națională. Afară de aceasta ele știu foarte bine, că în privința aceasta au un rașim foarte sigur în potestatea supremă; șcim foarte bine că rasa maghiară este aici pusă în pozițiune de-a se scuti contra puterii celei mai înalte, de a'și apăra naționalitatea contra tendențelor austriace de germanizare, cari nu s'au odichnit de sute de ani. Șcim foarte bine, că naționalitățile au dincolo aliați siguri și evenemintele dela 1848 ne dau în privința aceasta o dovadă pregnantă, încât pentru noi nu mai poate încăpe nici o îndoială.

Aceasta e situațiunea și noi, ne place sau nu ne place, trebuie să o acceptăm. Trebuie să acceptăm situațiunea, că Ungaria este un stat poliglot, în care se află diverse naționalități, cari toate țin foarte mult la naționalitatea lor. Din situațiunea aceasta urmează pentru politica noastră de naționalitate două lucruri. Cel dintău este, că dacă voim noi să trăim în pace, sântem siliți a evita, nu numai forța, ci chiar și aparența unei astfelu de tendențe, din care să transpire că am vrea să subminăm existența celorlalte naționalități. Trebuie să nism, că fie-care naționalitate, care locuiesc în patria aceasta, să se simtă ca acasă; noi trebuie să le legăm strins cu libertatea și bună stare de patria aceasta, ca bucurându-se de dăsele, să nu le plesnească prin minte, să poarte politică aventuroasă sau să se întoarcă către dumnezei străini. Cu privire la politica națională problema noastră este, a purta o politică cu dimensiuni interioare, a ne feri de germanizare, pentru că germanismul, respective germanizarea austriacă este un inamic cu mult mai periculos pentru noi decât toate naționalitățile câte sunt în patrie. Să nism a ne elupta independența statului nostru, pentru că să ne putem gera de adevărată națiune conducătoare în patria aceasta, să nu fim o provincie a imperiului austriac și se nu fie Viena capitala Ungariei, ca a unei provincii ce face

parte întregitoare din oare-care împărăție. Aceasta este, cum dice biblia, marea desfrânată din Vavilon, care șede la marginea țerei noastre spre a'și întinde rociurile influinței sale asupra Ungariei. Dacă căutăm împrejurul nostru, vedem că dincolo de Comorn întreaga parte apusană a Ungariei consideră Viena de capitală; în acea parte apusană fie-care cafenea este provădută cu foi vieneze și dacă se strică roata de la o mașină de semănat, se trimite spre reparatură la Viena. Viena este așa dară capitală adevărată nu numai a Austriei, ci și a unei considerabile părți din Ungaria, și în chipul acesta exercită o imensă germanizare în Ungaria, ceea ce este foarte dureros pentru noi pentru toți. Să incuim țara, cu deosebire, contra influinței germanizatoare a Vienei, ridicând vămii prohibitive, să accentuăm și să asigurăm în toate privințele neatărnarea statului Ungariei, eată mijlocul cel mai sigur, prin care se poate garanta o pozițiune tare naționalității maghiare. Afară de aceste să nu uităm ce a dis bar. Eötvös, adecă: cestiunea supremației naționale nu este alt ceva decât o cestiune de cultură. Aceasta este unul dintre cele mai mari adevăruri, rostite când-va de un bărbat de stat unguresc. După părerea mea, aceste sunt mijloacele, cu care se poate lucra cu mai mult succes pentru înaintarea și întărirea maghiarismului și a naționalității maghiare, decât încercările, fără de aceea zadarnice, de a înmulți numărul celor ce vor vorbi limba maghiară.

Abstrăgând dela alte, să'mi fie permis a mă mai îndrepta încă cu o întrebare către onor. casă a deputaților: de cumva este acum potrivit momentul a începe acțiunea intenționată de stat? Când dic, momentul de acum, înțeleg stadiul cestiunei orientale, în care ne aflăm.

Cestiunea orientală, nu se poate nega, este o cestiune de naționalități *par excellence*, pentru că noi șcim bine, că tendența Rusiei de expansiune, unită cu tendențele tradiționale de expansiune ale casei domnitoare din Austria au provocat criza; că într'această cestiunea naționalităților joacă o rolă foarte însemnată, că aceasta oferă puterilor pretecul și dă direcțiunea la formările cele nouă, aceasta, on. casă, nu se poate trage la nici o îndoială. Întreb dară, este consult a ația tocma acum ceartă între naționalități, tocma acum, când este în interesul nostru cel mai mare, ca fie-care locuitor din țara aceasta să stăruască cu o inimă și cu un cuget la susținerea acestei țări? Dacă va vedea lumea că și aici există neînțelegeri naționale și de cumva aceste vor fi mai încolo și mai înverdate, oare lumea, fiindcă și aci vor fi naționalitățile încăierate, nu va afla cu cale și în Ungaria să facă ordine ca în Turcia? Și dacă mai încolo cestiunea orientală va înălța valuri mai mari, dacă aceste vor apuca și pe Austria, oare atunci nu amenință pericolul, că la configurațiunile viitoare vor servi drept călăuză concepțiunile aventuroase, puse și până acum în cerculațiune? Eu cred că nici odată nu am avut atăta lipsă ca lumea se aibă o bună părere despre noi, cum avem acum. Noi putem vedea ce influință hotăritoare are părerea ce o au cei puternici despre națiuni și țări, asupra acestora. Să ne aducem aminte de atitudinea Angliei. Nu a reținut la început pe Anglia dela energica acțiune în interesul Turciei împregiurarea, că atrocitățile bulgare au fost aprins opiniunea publică contra Turcilor? Să cugetăm acum că dintr'odată se respândește în lume fama — pentru că vor fi mulți, cari vor îngriji să se răspândească și să se mărească însutit — că poporul maghiar a început o politică violentă contra naționalităților. În ce

dispoziție va pune aceasta opiniunea publică față cu noi? Noi am alarmat lumea întreagă cu aceea, că am restaurat constituțiunea și ce rezultat vede lumea dintr'aceasta? Că noi cu constituțiunea restaurată nu am putut face altceva decât datorii. Urmează de aici că opiniunea publică din străinătate nu ne este tocma favorabilă.

Acum dacă se va mai adauge, că poporul acest neîndestulit cu sine este violent față cu naționalitățile, dacă, și trambitând chiar noi aceasta fără temei, mai vine și împregiurarea că acest popor, care se crede pe sine atât de slab, acum se apucă de-o problemă care întrece puterile lui, reputațiunea noastră în străinătate de sigur nu va crește, și la timpul, când cestiunea orientală se va desvolta mai departe, poate fi foarte fatală pentru noi.

Tocma pentru aceasta, onorată casă, s'a revoltat interiorul sufletului meu, când am vădut, că guvernul unguresc, în astfel de împregiurări, a fost atât de proclat de-a aruncat scânteia aceasta între naționalități, numai pentru ca să și cârpească după puțină popularitatea, compromisă prin faptele sale pe alte terenuri, prin transacțiunea cu Austria și prin ocupațiunea Bosniei (*Carol Eötvös intrerum-pend: Nu-i succede!*)

Mocsáry (*continând*): Credeți d-voastră că toate câte le dic sunt esagerațiuni? Onor. casă, să nu ne facem iluziuni. Demonstrațiunea începută de Români contra acestui proiect, fără îndoială ne-a atins pe toți foarte neplăcut. Ne-a atins neplăcut, pentru că tocma naționalitatea aceea, care este destinată — și aceasta este lucru recunoscut de ambe părțile — a lupta cu noi împreună contra preponderantei influențe panslavistice rusesci, tocma aceasta, dic, a pășit atât de aspru. Dară binevoii a nu esplica fals lipsa de demonstrațiune din partea celorlalte naționalități. Vă mărturisesc, mie mi se pare tăcerea aceasta plină de periculi și mult mă tem, că nu va trece mult și din partea aceasta contrarietatea se va arăta și mai aspră, poate și mai periculoasă.

Dar nu voi să obosesc mai departe onorata casă. Fără de aceea simț influența apăsătoare a acelei situațiuni, în puterea căreia mă aflu cu părerea mea în opozițiune nu numai cu soții mei de principii, ci poate cu întreaga on. casă. (*Audiți! în stânga estremă*). Cu toate aceste mi-am ținut de datorință a spune pe față și în deplină sinceritate părerile mele dictate de o adencă convingere (*Adolf Zay: Adevărat!*). Și acum fie-mi permis a declara, că mă măgulesc, că doară tot se află și în casa aceasta, poate și afară de dânsa, cineva, care să dică în sine: omul acesta în una sau altă privință, sau doară în toate, are dreptate, dară, nu voi să dic că nu cutează, ci nu află oportun a se opune torentului opiniunei publice, care, nu încapă nici o îndoială, există. Eu, onorată casă nu mă tem de dânsa; eu consider persoana mea prea puțin, ca să cred că prin discursul meu, prin neînsemnatul meu cuvânt, aș compromite, ori în care direcțiune, cauza maghiarismului. Mai vârtos cred, că nu va strica acestei cauze, dacă se va vedea, că s'a aflat un om, care a fost în stare a și spune părerile pe față și cu deplină obiectivitate. Liniscindu-mi așa dară cu desevărsită conștiință, voi suferi și critica. Și acum să-mi mai fie permisă încă o rugare. Să binevoiți, aducăse ori-ce în contra mea a mă ține de un Maghiar tot așa de credincios, ca pe ori-care din aceasta și afară de această casă. (*Aplause*).

(Va urma).

Revista politică.

Sibiu, în 9 Mai.

În zilele aceste senatul imperial din Viena se va disolva prin un

autograf împărătesc. Terminul pentru alegerile nouă va fi pe la începutul lui Iulie. Toate partidele lucră din resputeri la preparativele alegerii.

Conferența vamală, ce se țină în oficiul ministeriului de externe din Viena și-a seversit lucrările sale. După ce s'a statorit punctele esențiale a unei convențiuni cu Serbia, s'a hotărât a invita pe Serbia a deschide pertractările. Se intenționează a încheia o convențiune pentru drumul de fer, o convențiune de navigațiune și o convențiune despre oficiile consulare.

O telegramă a biroului de corespondențe comunică, că s'a cetit în Uischib, Pristina și Mitrovița un فرمان, care opresce pe Arnăuții de acolo sub pedeapsă de moarte dela ori-ce atac în contra trupelor austro-ungare. Numitele sate sunt toate situate imediat la granița districtului Novi-Bazar. „Deutsche Zeitung“ din Viena consideră acest فرمان de primul pas pentru intrarea trupelor noastre în pașalicul dela Novi-Bazar pe basa convențiunei austro-ungare turcesci.

Alegerea deputaților pentru camera de revisiune din România s'a terminat și în colegiul II; rezultatul alegerii în acest colegiu este 23 liberali, 5 conservativi, 1 fracționist și un balotagiu.

Diariul „Neues Wiener Tagblatt“ comunică: Ministrul sârbesc de război a încheiat un contract cu o fabrică engleză pentru liferarea de 100,000 puscii sistem Martini. Întreg cuantul trebuie să fie liferat în termen de un an și se va plăti de către guvernul sârbesc în douăspredece rate anuale de câte 30,000 galbini.

Monitorul francez declară că prim-ministrul Waddington s'a învoit a depune presidiul în consiliul ministrilor fără de-a renunța însă la portfoliul esternelor. Monitorul adauge, că Lepère va părăsi ministeriul de interne, ministrul justiției Le Royer va primi portfoliul internelor și presidiul; procurorul general Dauphin este designat pentru ministeriul de justiție.

Poarta a comunicat în mod oficial puterilor, că statutul organic pentru Rumelia resăriteană a dobândit prin o iradă sancțiunea sultanului. După ce și pertractările ruso-turcesci pentru trecerea administrației Rumeliei resăritene la noul guvernament general a aflat un mulțamitor sfârșit și după ce Aleco-pașa va primi în scurt timp administrația, generalul Stolypin s'a reîntors la Filipopole. Rusia a promis Porței, că după sosirea lui Aleco-pașa la Filipopole, generalul Stolypin își va muta cuartirul său general la altă localitate în apropierea capitalei Rumeliei resăritene. Dovadă, că nici aci nu merg toate așa neted, precum le descriu organele oficiale, este o telegramă din Tirnova a diariului „Deutsche Zeitung“, care ne spune, că la Coiun-Bunar a avut loc o ciocnire sângeroasă între cavaleria milițiană din Rumelia resăriteană și între nișamii turcesci, ear sultanul e cu musca în căciulă și nu voiesce se mai primească nici decât pe marele visir și pe ministrul esternelor Carateodori-pașa.

În Petersburg groaza de nihilisti se face tot mai mare. Guvernul rusesc a hotărât a îndoi numărul poliției în toate orașele mari, de oarece s'a convins că focurile se pun în mod sistematic cu aplicarea petrolului.

Varietăți.

* Discursul dep. P. Cosma ținut în casa deputaților din Budapesta, îl comunicăm ca suplement la Nr. de astăzi.

* (Reuniunea română de cântări în Sibiu), va arangia Duminecă în 13/25 Mai anul cur. o

producțiune extraordinară însoțită de danț în sala de la „Împăratul Romanilor“. P. T. domni membrii ajutători sunt rugați a și procura biletele de intrare în 12/24 sau 13/25 l. c. între oarele 2—4 d. a. în localul „Asociațiunei tranne“ strada Cismădiei Nr. 7. Prețul intrării: 1 fl. de persoană, logea mare 4 fl., logea mică 3 fl. Începutul la 8 oare sara. *Comitetul.*

* („Reuniunea sodalilor români din Cluj“) invită cu toată onoarea la *Maialul* cel va ține la 25 Maiu st. n. a. c. în „Pădurea Hoiei“ (Hoja-erdő), plecarea la 8 oare înainte de ameați, fiind timp nefavorabil se va ține în grădina „Regina anglesă;“ începutul la 5 oare după ameați.

Prețul intrării: pentru membrii singuratici ai reuniunei 50 cr., pentru membrii cu familie 1 fl. 50 cr., pentru nemembrii singuratici 1 fl., pentru nemembrii cu familie 2 fl. v. a.

Venitul curat e destinat în favoarea fondului junei „Reuniuni a sodalilor români din Cluj;“ drept ce oferte marinimoase se vor primi cu mulțamită, se vor publica pe cale diuaristică, și sunt a se adresa președintelui reuniunei, dr. Gregoriu Sîlași.

* (Necrolog). *Maria Ioanovici* născută Popoviciu, socia prea iubitului nostru protopop Alecsandru Ioanoviciu din Jebel, după un morb îndelungat Marți în 2/14 l. c. în etate de 66 ani s'a strămutat la cele eterne lăsând în doliu după sine pre soțul ei dl protopop, pre bravul ei fiu Stefan Ioanovici avocat în Budapesta, pre flica ei amabilă domnișoara Agrafina și o mulțime din rudinii. Defuncta în domnul a fost înzestrată cu un spirit sublim, o inimă nobilă, încât toți cari au avut norocire a cunoaște însușirile rare ale repozatei, din aceasta acum prea dureroasă întâmplare își exprimă simțimintele cele mai adevărate a lor de condolență.

Și după ce acum, cruda moarte a răpit din mijlocul nostru aceasta scumpă viață în 15 l. c. la 4 oare după ameați, soțul și fiul scumpei repozate Stefan Ioanovici din Budapesta și încă și alți consăngeni împreună cu întreaga inteligență din loc fără deosebire de naționalitate, cu un număr considerabil dintre poporeni, a pornit conductul funebral fiind a sistat de 3 preoți la biserică, unde cooperaforul dl Ioan Velovan din loc, a rostit o cuvântare funebră, și după aceasta s'a așezat scumpele remășițe în cimiteriul rom. gr. or. din loc. Fie-i țărina ușoară și memoria binecuvântată.

* (De la țară). Ni se scrie de lângă „Valea Craiului“ următoarele:

Pentru a depărta ori-ce pedecă dela prosperarea și fericirea poporului nostru român, trebuie să descoperim publice pre toți aceia, ce lucrează contra; pre aceia ce numai cu trupul sunt de un sânge și de-o mamă cu noi, dar faptele lor sunt în interesul inamicului nostru secular!

Cultura și moralitatea fac un popor fericit! Bărbații inteligenți a unui popor, sunt conducătorii, sunt păstoriul poporului; sunt rațele de lumină, care în întunecul neculturei și imoralității luminează toți pașii și toate întreprinderile poporului, ce l-ar conduce spre limanul culturei, fericirii și moralității!!

Pre când cu mândrie și satisfacțiune deplină vedem cum prelații și arhierii bisericelor noastre române, grăbesc a apăra existența limbei noastre, ca cel mai scump tezaur până la prea înaltul tron al iubitului nostru împărat și rege, pre atunci cu durere vedem, că se află și bărbați rătăciți, din sinul nostru, cari pentru cultura poporului nu fac absolut nimica, apoi ce se atinge de morală, pre aceasta se pare că nici nu o cunosc!

Nu cred, că sub poala munților apuseni să se mai afle scoli populare

provădute cu învățători atât de neapți, ca în comuna Craiva (Király-patak) și Bucerdea vinoasă. În comuna Craiva, unde parochul local este totodată și învățător, nu vom vedea nici odată vre-un progres în cultura poporului, de oarece însuși parochului ca învățătoriu, îi lipsesc ori-ce ideie de învățământ și astfel copiii se adună la școală numai ca să se bată, să se eserceze în înjurări și alte fapte rele.

Mi s'a relatat din fonte sigur că dl paroch din Bucerdea, instalat acolo în anul expirat 1878, intrunesc cualitățile recerute pentru cultivarea poporului atât pe terenul scolastic, cât și pe terenul bisericesc; este însă împedecat întru multe întreprinderi ale sale nobile și folositoare poporului, comunei și națiunei în genere de notariul cercual dîcându-i publice că: „ca preot să se intereseze de biserică și evanghelie, dar nu de afacerile comunei.“

Îmi place a crede că dl paroch din Bucerdea Teodor Pop, care au practisat și eselat ca docent în decurs mai bine de 10 ani, aducându-l Ddeu la vatra părintească sub poala munților apuseni, va arăta și dovedî zelul său și pre aici pe terenul scolastic spre cultura poporului român! Nu mai puțin îmi place a spera, că și ca preot își va cunoaște datoră, ca faptul sus menționat al d-lui notariu să-l comunice locurilor competente, ca astfel gangrena să nu se estindă mai departe!

De cumva onoratul oficiu protopopesec încă nu are cunoscință de atari lucruri, ar satisface unei dorințe generale, ca să ceară pe cale oficioasă încunoscințare dela dl paroch Teod. Pop, și apoi să arete cazul de sus venerabilului consistor archidieceșan din Sibiu.

Argir.

* (Zulii și iadul). „Uitenhage Times“ cuprinde următoarea istorisire interesantă, după împărtășirile unui Zul: Înainte de câți-va ani apărui în Craalul regelui Cetevayo, un misionar, ca să convărtească pe rege și poporul său la creștinism. El petrecu acolo câte-va zile și în fine regele se hotărî a l'asculta în duminica viitoare. Ziua hotărîtă veni, regele adună poporul și ordonă la două dintre cele mai bune regimente să vie ca să audă vestea adusă de oamenii albi. După ce declară regele, că toți sunt gata spre a l'asculta, se ridică misionarul și țină un discurs elegant, dar scurt, în care făcu el o asemănare între mărirea cerului și muncile iadului. El spuse Zulilor, că ducând o viață bună, nefurând, spunând totdeauna adevărul și mai cu samă luânduși o singură femeie, după moarte vor veni la locuri mai bune de vânătoare, unde nici odată nu vor greși vânatul, unde nu vor muri nici odată și așa vor fi mai fericiti decât în momentele cele mai fericite ale vieții pămîntene; din contra însă, dacă nu vor face aceea ce le-a spus el, vor fi aruncați în un foc înfricoșat și atât de mare încât va arde toată națiunea Zulilor, dacă ar fi și mai numeroasă decât lacustele. Atât capul, cât și poporul ascultară cu cea mai mare atențiune discursul misionarului, și după ce fini acela. îl invită regele la masa regească. El primi invitarea, însă în decursul mâncării, făcu observarea, că oamenii alergau în toate părțile, adunau lemne și le grămădiau la un singur loc. Misionarului începui a se face rău și Zulul, care istorisi aceasta observă, că acela încetă de-a mânca și beu numai mult lapte, ca când ar fi voit să se răcorească. În fine se ridică masa, dar înainte de-a se scula se adresă regele către misionarul spăriat și privindu-l cu un ochiu ager dîse: „Ce ne-ai spus tu ați dimineață de un mare foc, în care va fi aruncat întreg poporul Zulilor după moarte? Vino aici să-ți arăt cine sunt Zulii, căci ved că tu nu scii.“ El îl duse la grămada de lemne care avea un cuprins gigantic, și ordonă să-i dea foc din toate

părțile, după ce s'a aprins de tot și arunca o căldură încât nimeni nu se putea apropia, ordonă regele să vie cele două regimente și le porunci să intre în foc și să-l stingă. Goli, cum erau fără încălțăminte sau altă haină se aruncară aceștia în masa ardândă, ca turbați și cu strigăte sâlbatece și nu încetară până ce nu mai era nici cea mai mică urmă de foc, apoi dîse regele către misionar: „Ai vădut aceasta? Așa vom face noi și cu iadul tău. Zulia nu vor glumi cu focul, ear tu ai face bine să părăsești îndată această țară, sau îți voi face un mic foculeț pe care vei trebui să-l stingi tu.“ Misionarul n'asteptă să-i repete regele această provocățiune, ci părăsi Craalul încă în sara aceea. Se întrebă oamenii de n'au frică Zulia de tunurile Galing și de bateriile de rachete. Când Zuliilor se comandă atacul, atunci ei se aruncă cu violență și nu încetează, cădînd acele cu miile, până ce nu biruesc sau mor. Aceștia sînt inimicii cu care are de-a se lupta lordul Chelmsford.

„Timp.“

* (Din Dobrogea). Cetim în „U. p. A.“ următoarele: Ați dis în multe rînduri că Românii sînt misionari ai civilizațiunii în Dobrogea și cu bucurie constat că așa este. Se vede chiar de pe acum că Dobrogea merge spre progres. În special, la Ostrov, d. locot.-colonel Georgiu Zamfir din regim. 4 de linie, a lucrat nu puțin pentru înzestrarea scoalelor rurale Ostrov și Bugesc, luînd inițiativa unei subscripțiuni voluntare pentru acest scop. D-sa cu bani adunați, a adus diferite cărți, abecedare române, gramatici, geografii, cărți de cântece, table, călîmare, condeie etc., și cu micile mijloace de care dispune a făcut bănci sistematice, table și sigiliuri.

Este o viață plăcere de-a vedea în scoale și tablouri mari în rame cu intrarea triumfală a armatei române în București, precum și diferitele schițe de lupte unde Românii și-au vîrsat sîngele în peninsula balcanică pentru liberarea creștinilor. De aceste toate se bucură peste 200 copii, cari saltă de bucurie pentru că au început a vedea lumina progresului cu venirea noastră în Dobrogea.

Pe lângă aceste, am onoare a vă anunța că, grație neobositei sale ocupațiuni și activități dl locot.-colonel Georgiu a înzestrat comuna Ostrovul cu o grădină foarte frumoasă cu aleie sistematice, felinare, bănci etc., lădiri de flori, în care se ved inițialele Mărilor Lor Domnului și Doamnei, și în mijlocul căreia e ridicat drapeleul român.

Nu uit se vă spun că, în majoritate, scolarii sînt foarte inteligenți și grație învățătorilor trâmși în ziua de 24 Aprilie ziua M. S. Doamnei, toți scolarii împreună cu musica regimentului au executat cântece române și mai cu osebire de ale resboiului din 1877 și 1878.

* (Nouă descoperiri.) Se scrie din Londra către „Gazetta de Colonia“ că sîpăturile ce se fac în Asyria, dacă nu ne înșelăm pentru British Museum, n'a putut fi în aceste din urmă timpuri urmate cu totă activitatea dorită.

Cu toate acestea s'a făcut o descoperire importantă. În partea sud-vest a palatului Koyundschik, s'a dat la lumină un turn octogon a cărui față esternă conține o relațiune a campaniilor regelui Sennacherib sau Suhérib într-o perioadă decenială a regnului său.

În relațiunea aceasta este descris resbelul lui Sennacherib cu Oveii. sub regele Hezéchias (Hiskia.)

Cilindrul pe care este gravată această relațiune are o înălțime de 20

degete și un diametru de la 6-7 degete. După reproducțiunile fotografice cari au fost trimise, este bine conservat.

Sciri ultime.

(După „S. d. T. B.“)

Viena, 21 Maiu n. Principele Battenberg fû primit de împăratul într-o audiență de patru oare, și avu apoi o convorbire de o oră cu contele Andrassy. Eri Battenberg a cercetat pe ambasadorul Reuss și Vineri sara pleacă la Berlin.

Berlin, 21 Maiu n. Camera a ales pe conservativul Seydewitz de president.

Alesandria, 21 Maiu n. Consulul general austriac a predat în contra decretului Khedivului din 22 Aprilie un protest, care este identic cu protestul german.

Bursa de Viena

din 21 Mai n. 1879.

Acțiuni de credit	266 90
Valuta nouă imperială germană	248 50
London	117 50
Argint	—
Galbin	5 54
Napoleon d'aur (poli)	9 37

Economic.

Budapesta, 17 Maiu n. Încă nu ne putem bucura de un timp stabil frumos. Dilele dintăiu ale săptămănei trecute au adus furtuni și ploii la o temperatură de + 3°, apoi urmară unele zile mestecate acum cu soare, acum noroase, mai mult însă noroase. Temperatura s'a urcat cu încetul până la + 19° R; săptămăna trecută s'a sfîrșit cu un timp noros lăsînd oamenii în mare temere, că earăș vor începe ploile de nou. Raporturile cele mai multe din provincă consună despre împregiurarea, că geruri se întimplă numai ici colea, dară apoi că sîcările în acest an vor fi tare slabe și că grănele în urma ploilor celor multe au început a se îngălbinii. Lamentările, că în acest an va fi mult tăciune, se par a fi mai mult suposiții decăt fapte. Numai un timp îndelungat frumos și senin și multe s'ar întoarce curînd spre bine, cari până acum se țin de pierdute. Mai mult au să pătîmească din cauza timpului umed ciurșile de vite, parte neputînd ajunge la locurile de pășune, parte fiind că vegetațiunea a rămas tare îndărăpt, apoi sfîrșindu-se și fînurile de prin magazine. Toate aceste împregiurări triste au influențat asupra prețurilor tuturor articulelor, urcându-le mai mult, decăt coborîndu-le. Însemnăm în special: Grăul s'a vîndut la 80,000 m. m. cu câte fl. 9.60—9.90; Secara s'a vîndut la 2000 m. m. cu câte fl. 5.90—6.30; Orzul a trecut cam la 4000 m. m. cu prețul din săptămănilor trecute; Ovșul cam la 2000 m. m. a trecut cu fl. 5.65—5.77; Cucuruzul a fost tare cîntat și s'au vîndut la 15,000 m. m. cu câte fl. 5.20—5.30 ba chiar și cu fl. 5.55; Făina n'a slăbit nici din cualitatea, nici din prețurile săptămănei de mai înainte.

Păstăioasele au început a fi mai cîntate rîmînînd însă de-ocamdată totuși numai la următoarele prețuri și adică: Fasolea cu fl. 6.75—7.25; lîntea și mazerea la fl. 8—10; mălăiul la fl. 5—5.25; sîmînța de in la fl. 12.75—13; sîmînța de cânepă la fl. 8.25—9 toate pro 100 kilogr. Lănilor au trecut pro 56 kilograme cu fl. 98—104; Porcii s'au urcat în preț, micșorîndu-se numărul lor. În tîrg s'au aflat între suma totală de 11,460 de capete, din România 1840, din Ungaria 2180 și din Ardeal 420.

Unsoarea de porc a trecut cu vas cu tot cu fl. 46.50—47.50 și fără vas cu fl. 44—45; Slămina s'a vîndut cu fl. 39—40; Sîul cu fl. 44—45; Spirtul a fost mai tare cîntat trecînd pro 10,000 litre % în marele cu fl. 26.50.

Peile au trecut în număr de vre-o 12,000 tot de oaie și s'au plătit pro 102 dărahe din Bănat și Ardeal cu fl. 1.30—1.40; peile de miel au trecut de astă dată

rîu, cele de capră însă n'au fost cîntate de loc; peile de bou din Bănat cu fl. 1.20—1.30; cele din Ardeal cu fl. 1.35—1.40.

Raport oficial al ministeriului de comerț despre starea sîmînăturilor din 1 până în 16 Maiu n.

Resumatul tuturor acestor raporturi sună: „Sîmînăturile de eană prin ploile îndelungate au suferit mai toate o mare pagubă, carea se manifestează parte prin nmeșala, slăbirea și îngălbinirea lor, parte prin ivirea tăciunelui și a mulțimei foarte mari de burueni. Sîmînăturile de primăvară încă sînt pline de neghină și alte burueni. Sîmînăturile băgate de timpuriu în pămînt umed prin ploile îndelungate în multe ținuturi s'au putrețit. Bruma și gerul din 2, 3, 4, 5, 6, 7, și 8 a lunei c. prin mai multe ținuturi n'au stricat sîmînăturilor nici de eană, nici de primăvară, pomelului și legumelor însă foarte puțin. Continuarea lucrurilor de primăvară în pămînturile pline de apă sporesce greu; afară de sîmînatul cucuruzului și al crumpenilor toate lucrurile de câmp din această primăvară sînt sfîrșite.

Estras din foaia oficială „Budapesti Közlöny.“

Licitațiuni: în 26 Maiu imob. rămasului după Simon Grünfeld în Aiud (judec. cerc.); în 19 Iunie și 19 Iulie imob. lui Stefan Györfi în Szt. Craiu (judec. cerc. Aiud); în 16 Iunie și 16 Iulie imob. lui Iosif Szabó în Cluj (trib.); în 13 Iunie și 13 Iulie imob. lui Ioan Mokány în Ciulișoara (judec. cerc. Hătag); în 29 Maiu imob. d-nei Gavrillă Gita în Nagysikarlo (judec. cerc. Nagy-bánya); în 30 Maiu imob. d-nei Peter Fater în Feiur (trib. Cluj); în 21 Iunie și 21 Iulie imob. moștenitorilor după Gheorghe Mutz în Lăpușul-romănesc (trib. Dej); în 29 Maiu imob. lui Ioan, ale Sarei și Gertrud Kalviner în Rode (trib. Ibașfalău); în 14 Iunie și 14 Iulie imob. Anei Lungacs și soții în Vaida-Recea (judec. cerc. Făgăraș).

Nr. 105—1879.

1—3

CONCURS.

Pe basa grațioasei decisiuni a mîritului consistoriu archidieceșan dto 8 Martie a. c. Nr. B. 749—879 pentru ocuparea postului de capelan lîngă neputinciosul paroch Ioan Crețulescu (Condor) din parochia română gr. or. Mănăsturul unguresc care după venit socotită este de a III-a clasă se scrie concurs cu terminul inclusiv până la 31 Maiu 1879.

Venitul preoțesc, împreunat cu această stațiune de capelan este următorul:

1. Din usuetele venite stolare în bani computeate 150 fl.
2. Un agru de 4 merțe mari de grâu din porțiunea canonică.
3. Usul fructual din cimiteriul din giurul bisericeii.
4. Folosirea tuturor supraedificatelor economice eclesiastice împreună cu casă de peatră parochială, afară de despărțămîntul de cătră stradă.

Concurenții au a substerne suplicele sale, adresate cătră sinodul parochial, la subscrișul până la terminul indicat, fiind instruite conform statutului organic și dispozițiunilor provisorice sinodale archidieceșane din 1873.

Cluj, 24 Aprilie 1879.

În conțelegere cu comitetul parochial.

V. Roșescu, m. p.
protopresviter.

Nr. 101—1879.

1—3

CONCURS.

Pe basa grațioasei decisiuni a mîritului consistoriu archidieceșan dto 28 Martie a. c. Nr. B. 912. 1879 pentru ocuparea stațiunii de paroch în vacanta parochiă română gr. or. Ghiurcuța de a III clasă, se scrie concurs cu termin inclusiv până la 31 Maiu 1879.

Venitul preoțesc cu acest post împreunat este 342 fl. 98 cr. computeat în bani după concludul sinodului parochial din 30 Ianuarie 1879 din usuetele venite stolare și accidentale.

Concurenții la această stațiune, trebuie să-și subștearnă suplicele sale la subscrișul până la terminul amintit fiind instruite conform Statutului organic și a dispozițiunilor sinodului archidieceșan din 1873.

Cluj, 24 Aprilie 1879.

În conțelegere cu comitetul parochial.

V. Roșescu, m. p.
protopresviter.

Nr. 44 — 1879.

1—3

CONCURS.

Devenind vacantă parochia de clasa a III din Lapugiul de jos cu filia Ohaba în protopresbiteratul Dobrei, pentru reîntregirea ei, se scrie prin aceasta concurs cu terminul până la 31 Maiu st. v. a.

Emolumentele sînt:

1. Casa parochială cu grădină, și alte superedificate în materă.
2. Porțiune canonică 18 jug. de pămînt arătoriu și fînaș clasa I și II.
3. Dela 130 Nr. de case, din materă și filia câte două măsuri de cucuruz nesfârșit.
4. Stola îndatinată. Toate aceste emolumente laolaltă computeate dau un venit anual de aproape 400 fl. v. a.

Doritorii de-a ocupa aceasta stațiune au ași adresa concursele lor instruite în sensul „statutului organic“ și a dispozițiunilor sinodale din 1873 la subscrișul până la terminul indicat.

Deva, 19 Aprilie 1879.

În conțelegere cu comitetul parochial

Ioan Papiu m. p.,
protop. Devei adm protopresbiterat al Dobrei.

Nr. 49—1879.

3—3

EDICT.

Ioan Marină din Tilișca comitatul Sibiului, de religiunea gr. or., carele de 6 ani a părăsit cu necredință pre legitima sa soție Ana născ. Iacob Hânsa tot din Tilișca, fără a se sci ubicațiunea lui; fiind asupra i încaminat proces divorțial, este citat prin aceasta ca în termin de un an și o zi dela datul de față, să se prezenteze înaintea subseminatului for matrimonial spre a se folosi de dreptul apărării; la din contră, procesul încaminat asupra i se va decide în absența lui.

Scaunul protopresbiterat gr. or. al tractului Sibiului I ca for matrimonial. Sibiui în 19 Martie 1879.

Moise Toma m/p.,
adm. protop.

Demetriu Selegian advocat,

și-a transpus cancelaria advocațională de la Vinga la Becicherecul-mare, (com. Torontal), strada principală casa Ioanovici Nr. 523.

1—1 [20]

Tablourile oleografice

edate de

F. A. Lachmann,

representînd diferite episoade din campania română s'au dat în comisiune dlui G. B. Popovits, furnisorul curții M. S. R. Domnitoriului, I. Fleischmarkt 15, Viena pentru provinciile austro-ungare.

Prețul lor este: Portretele M. L. Lor în rame cu fund oval 16 floreni v. a. esemplariul; toate celelalte cu rame quadrate 15 floreni v. a. esemplariul.

[19] 3—6

DISCURSUL

deputatului Parteniu Cosma, ținut în ședința dela 5. Maiu a. c. a dietei Ungariei în cestiunea limbei maghiare.

Onorată Casă!

Dacă dnul condeputat Várady Gábor în vorbirea sa de altă-eri s'a potut considera de îndreptățit a dice, că el atât de eshauriat vede deja cestiunea, ear argumentele celor ce combat proiectul de lege atât de resfrante, încât nu află nici o necesitate de a vorbi la meritul lucrului; cu atât mai vârtos și cu drept cuvânt o pot afirma eu aceasta față de apărătorii proiectului, care cutez a me provoca la toți aceia carii au asistat la această luptă parlamentară — căci cine n'a fost aci nu o poate cunoaște, fiind ea în afară sistematice ascunsă — se constatează: dacă în contra motivelor noastre serioase, logice, basate pe știință, cunoștință profundă și adevăruri necontestabile sau adus contra-motive tot atât de ponderoase? dacă partea contrară a produs mai mult ca frase mari rabulistice, însinuări și suspiciuni menite a face presiune asupra oratorilor contrari?

Domnilor! Acolo, unde la desbaterea unui proiect de lege referitor la instrucțiunea publică, un Molnár Aladár, care pe acest teren este o autoritate recunoscută cu plăcere de ori și cine, — ca să-și deie gravitate cuvintelor sale, află de lipsă a dice, că oratorii contrari numai pentru aceea combatu proiectul, ca prin purtarea lor să-și câștige vr'o trecere, (Molnár Aladar: n'am dis!) căci altmintrelea nar avé din ce trăi; — argument, care e merit a face presiune asupra lor, ca unele abuzuri, referitoare la denumiri, să nu le nici atingă, deacă n'u vreau să fie suspuționați, că prin acea vor să ajungă la vreun post.

Unde ministrul de culte și ministrul-președinte încă află cu cale a se folosi în argumentațiunile lor tot de aceasta manieră, și a dice: că în contra proiectului numai aceia sunt, cari se tem: că și vor perde rolul năntea poporului, care cunoscând odată limba maghiară, se va poté singur înțelege cu maghiarii și nu va mai avea lipsă de dēnsii; ma ministrul de culte merge până a însinua: că poporul este bun și voiesce se-și însușească limba maghiară, ear aceia, cari vorbesc în contra proiectului, numai ca se-și ajungă scopurile lor individuale, nēsuesc a-l seduce.

Unde un Várady Gábor, în loc de a vorbi la meritul obiectului se mulțimesce a însinua agitatori;

Unde un Ivánka Imre asemenea în loc de a vorbi la obiect, află cu cale a pomeni de Daco-România, de o Serbiă-mare până la canalul Bega etc. — nu se poate dice on. casă! că luptăm cu arme egale — cu argumente obiective.

Cu durere constatez, că responsurile ce sau dat argumentelor cu cari sau combătut proiectul, nu sânt demne de ponderositatea obiectului ce se pertractează.

On: casă! nainte de a intra în meritul cauzei, mă simt îndatorat a reflecta la unele observări a câtor-va oratori precedenți.

O mărturisesc sincer, că mie nu-mi place a vorbi în camera despre lucruri cari sau petrecut afară de ea, și aceasta trebuie se o constatăți și Dvoastră despre mine, care de când am onoare a fi membrul acestei case, deși miam redicat graiul la mai multe cestiuni ponderoase, nici odată n'am amintit asemenea lucruri; inse dacă alții au aflat cu cale a critica aici lucruri cari sau petrecut afară de casa, datorința mea este a reflecta și eu la ele, cu atât mai vârtos, că într'o privință persoana mea încă este atinsă.

Incep cu Dl Várady Gábor, care, ce e drept nu a început, ci a continuat aceasta manieră. Dsa a aflat de bine a vorbi de miscamintele din Maramureș, și a se nesui a combate celea descoperite de Dl. Alesandru Romanu cu privire la cunoscuta adresă a Maramureșenilor.

Nu-mi place a mă amesteca în trebile casnice a nimenui, nu sum Maramureșan, și așa nici nu pretind a scî toate detaliurile lucrurilor petrecute acolo; însă acele ce sau publicat prin diutare, le pot cunoaște și eu, ca ori care membru a acestei case, și pe basa acestora cutez a afirma: că Dl. Roman, toate acelea ce leau dîs au fost îndreptat a-le dice chiar decumva n'ar fi avut scire de nemic alta, decât numai de celea ce sau publicat prin jurnalele maghiare.

Atitudinea jurnalelor maghiare în cestiunea aceasta n'o pot numi de înțeleaptă, ba din a lor punct de vedere au fost chiar fără tact.

Scim cu toții cât de mare merit atribuiam ele din incidentul acela organelor din fruntea comitatului. „Pesti Naplo“ pentru acel act patriotic tot meritul îl atribuia comitelui suprem și dicea: „vedeți cât de înțelepțesc a lucrat guvernul când au denumit acolo pe Lonyai János de comite suprem? căci lui i-se poate numai mulțămî că a fost posibila o asemenea faptă patriotică în Maramureș!“

Mai târziu apoi alte foi tot meritul lau atribuit acelei persoane, pentru care și dl. Várady a aflat cu cale a ținea aci un panegiric — vicecomitelui Mihalka, acărui acțiune atât de mult sau apreciat, încât pentru fapta sea patriotică, mai mulți membrii ai acestei case sau aflat îndemnați a-i trămite adresa de mulțemita.

Eu ma'm mirat de netactul diuaristice maghiare față de aceasta acțiune, pe carea, trebuia în interesul celor ce au ascenat-o se o refacă, și chiar decumva noi afirmam cele întemplete, se le nege; însă ea sau lăudat cu ele, acuma dară se nu-i pară reu, dacă alții se folosesc de descoperirile ei.

Dl. Várady vorbește de agitatori și de agitațiuni întemplete în Maramureș. Da! eu încă afirm și constat aceasta, chiar din cuvintele Dsale, negu însă că în Maramureș ar fi fost agitațiuni mai înainte.

Pe timpul când sau dus cunoscuta deputațiune la Viena diecesa de care se ține Maramureșul eia o turmă fără păstoriu, episcopul lor n'a însoțit pe ceia-lalți, în numele Maramureșenilor nimene n'a vorbit în contra proiectului de lege, prin urmare: n'a putut fi nici agitațiune, deci nici lipsă de contra-agitațiune n'a fost.

Agitațiunea însă sau făcut atunci când la ordin de sus au pornit oficialii comitatului din comună în comună, provocând pe oameni ca în interesul lor se subscrie o petițiune către Maiestatea sa, al cărui cuprins nici nu li se făcea cunoscut.

Din diuarele romane — cari în aceasta privință cel puțin atăta credemert merită cât și cele maghiare — scim apoi, că o parte a celor ce subscriseseră adresa Maramureșenilor, prin altă adresă îndreptată către comitele suprem, cu rugarea: de a o înainta și pe aceea la M-Sa — adesavuat pe cea dintăiu, ce nu o cunoscuse, pentru care fapt însă sau intentat investigațiune în contra lor, și se urnăresc.

Decumva dară sânt agitatori în Maramureș, sânt aceia cari au pornit agitațiunea oficioasă.

De altmintrelea adresa Maramureșenilor prin cuprinsul seu dovedesce: că nu este act românesc, dovedesce că cine o-a compus n'a putut fi român, căci romanul nu face negoț din patriotism.

Românul ca om loial și franc se adresază către maghiar cu sinceritate și cu bărbăția, pentru că și pe maghiar îl consideră de un om loial franc și sincer; românul are curajul a spune ce voiesce? și ce îl doare? fără a cere ca pentru aceea să se remunereze cu alta, de cât: se i se facă dreptate, se i se respecte convingerea și legea.

Însă aceia, cari au compus numita adresă, cu toate că accentuează și ei conservarea limbei și naționalității, au aflat de lipsă a-și motiva incuviințarea introducerii limbei maghiare în scoalele nemaghiare — cu gratitudinea ce dătoresc statului pentru că li susțin bisericile și scoalele, — cea ce fiind dîs între paranteze — nici nu este esact.

Tot asemenea patriotism s'a manifestat și în pașul episcopilor rutheni, căci abie se uscasc negreala pre adresa lor, când aici în cameră, cu ocaziunea desbaterei budgetului ministeriului de finanțe, un deputat ruthen ceru pentru rutheni bunuri de ale statului (voci: asta a fost părerea lui individuală) da! deputatul Mocsary Géza redicând însemnătatea patriotică a actului episcopilor rutheni față de atitudinea nepatriotică a episcopatului românesc — a pretins că: comunelor ruthene din Ung, Beregh-Ugocia și Maramureș să li-se esarendeze pre timp lung bunuri de a statului, căci fără de acele nu sânt în stare a trăi (voci: dară nu lea căpătat!) Tot una! cererea însăși este caracteristică, și dovedesce cum pricepe meritul deputat patriotism ruthen!

Condeputatul Várady, redicând patriotismul românilor din Maramureș dice: că românii de acolo nu sânt ca alți români (Várady: n'am dîs că nu sânt ca alți români!) Va-ți provocat la 1848 și a-ți dîs că: „românii din Maramureș n'au ascultat de emisarii veniți din Bucovina, Transilvania și alte părți, ci au luptat cu maghiarii pentru libertate“. Eu cunosc și alte comitate, unde românii în 1848 tocma așa sau implinit datorința lor patriotică ca cei din Maramureș, dară pentru acea nu se laudă cu ea, căci pentru implinirea datorinței sale patriotice nime nu este îndreptat a aștepta remunerațiune.

De altmintrelea chiar împrejurarea că românii Maramureșeni sânt atât de buni patrioți — restoarnă și mai eclatant intențiunea acestui proiect de lege.

Este lucru cunoscut că nobilimea din Maramureș este aproape exclusiv română, nobilitatea nu s'a oferit nimenui pentru fapte antipatriotice (voci în stēnga estrema: „dară nu!“) — Cel puțin aceia cari o au căpătat în masse numai pentru fapte brave patriotice o au căpătat! (voci în stēnga estrema: „asta da!“).

Constat dară că românii din Maramureș deși n'au sciut unguresce au putut fi buni patrioți, și n'au avut lipsă de acea ca „cu limba maghiară se li-se implanteze patriotismul“ precum pretinde dl raportor.

Dlul deputat Ivánka Imre încă fi dătoresc câteva deluciri. Dice dlui intraltele „să mi arete mie aceia, cari se plâng de apăsări naționale, din timpurile vechi sau presinți, astfel de legi, cari ar fi eschis pre cineva dela eserciarea vreunui drept politic numai pentru că el se ținea de una sau alta naționalitate“.

E bine! eu sum în stare Dle deputat a-ți arăta nu una, ci un șir lung de legi de asta natură. Constituțiunea Transilvaniei care în toată lumea au fost unică în felul seu, era basată pe națiuni și religii recepte și numai aceia se puteau bucura de drepturi politice cari aparțineau națiunilor și religiunilor recepte.

Pe basa acestei constituțiuni, dela încheierea faimoasei „unio trium naționum“ până la 1848 majoritatea locuitorilor Transilvaniei, — carea cu toate acestea și astăzi

este majoritate, atât ca națiune, cât și ca religiiune, a fost eschisă dela folosirea drepturilor politice. Aceasta a fost națiunea română. Patru seculi au durat această apăsare, și nu e de mult de când a încetat. Deci refutarea aceluia, care vorbește într'un ton atât de pretensiv, și nici atăta nu cunoaște, nu prea mult cumpēnesce.

Dar cu multă nșurință au aflat cu cale d-lui a da espresiune și unei însinuări cu mult mai grave, când dice: „eu prea bucurosi contribuesc la vindecarea adevăratelor gravamine ale naționalităților, însă dacă vād că la spatele aceloră ni se înfățișează o Daco-România, sau o Serbiă-mare până la canalul Bega etc. atunci spre realisarea acestor scopuri să nu se ceară ajutorul maghiarilor“.

On. casă! ar fi timpul ca în privința frasei acesteia „Daco-românia“ să ne lămurim odată! Aceasta este fantomul cu care s'au dedat unii a spēria pre elementul maghiar și pre guvern. Un fantom (mumus) inventat nu de Români, ci de aceia carii au interesul ca între Români și Maghiari nici când să nu serealseze o apropiere sinceră, o încredere și înfrățire adevărată. Se folosesc de el aceia cari trăiesc din el, căci știu bine, că în momentul când n'ar mai avé efect la maghiari această spaimă, ei nunumai că și-ar perde rolul, nunumai că ar avé perderi morali, dar chiar și materiali.

Și oare ce este propriaminte Daco-România? Este d-lor un bagatel, care numai atunci s'ar puté realiza: când s'ar șterge de pefața pământului Rusia, Turcia, Grecia, Serbiă și Austro-Ungaria; pentru că numai în atâtea staturi este răspēndit elementul român, care din ruinele acestora apoi s'ar ridica, ca un fenice, și ar întemeia Daco-România.

E bine d-lor! credeți d-voastră că un român cu minte să nēzuiască serios la realisarea acestei imposibilități? Aceasta este o utopiă de o sută de ori mai mare, ca acea ce se intențiunează prin aceia cari forțază proiectul de lege de pe tapet, ca adevă: toate popoarele Ungariei să devină de o limbă, și nici aceasta n'o crede nici un serios.

On. casă! peste tot, considerând maniera, cu care să pertractează cestiunea de pe tapet atât în cameră cât și afară de cameră, într'adevăr se recere mare rezoluțiune, înalt patriotism, și nu puțin curajul, ca cineva să se încumete ași ridica graiul în contra proiectului de lege din cestiune; căci domni situațiunei, mai cu samă tinerii nostri bărbăți de stat deja a priori, până nici nu și-au deschis gura, fi infeazăz cu cel mai grav păcat — cu crimă de nepatriotism pe respectivii, și fi înfățosează ca pe inimizii limbei maghiare și a statului maghiar.

Singură lista celor înscriși contra proiectului de lege a fost destul motiv pentru Dl. raportor, ca din înălțimea tribunei de raportor, să proclame *urbi et orbi reproba*, respective regretarea sa că: deși D-lui așa au cugetat, cumcă acest proiect de lege în general doară prin nimenea nu va fi atacat în dieeta Ungariei — nu numai aceia se pregătesc a l' combate, cari de câte ori este vorba de vre-o națională totdeauna și reînnoiesc îngrijirile lor naționali, ci și de aceia, al căror patriotism nimeni până aci nu l'au contestat. (întrerumperi: au avut dreptate!)

Așa dară: nu numai Dl. raportor ci mai mulți sūnteți cari trageți la îndoială patriotismul omului îngrijit încă înainte de l'atși fi audīt!

Acest ton arrogant D-lor! nu numai că este neparlamentar, nu numai că nu se cuvine în gura raportorului unei maiorități preponderante față de o minoritate dispărutoare — căci recunosc, că în cestiunea presentă maioritatea va fi preponderantă, — ci totodată este insultătoriu pentru o parte a membrilor acestui parlament; căci vindicând patriotismul numai pentru acei deputați, cari n'au datină a manifesta îngrijiri naționale, totodată patriotismul acelor deputați, cari au și de aceste îngrijiri îi timbrează de dubios.

Mărturisesc că: când am vēdūt pe Dl. president după cuvēntarea D-lui deputat Zay, că și esprimă părerea de rău pentru unele espresiuni ale acestuia, cari ar puté fi derogatoare pentru unii deputați, am cugetat că fi va da și D-lui raportor porțiunea cuvenită de reproba. A și făcut o prin admonițiunea sa îndreptată la adresa celor ce vor sprijini proiectul de lege: rogându-i să fie moderați, și crufetori; însă aceasta a fost atât de fin țesută, încât după cum îl cunosc eu pe Dl. raportor, nu cred să o fi luat asuprăși.

Eu însă on. casă! mi iau voia cu toată rezoluțiunea a protesta în contra astor felu de suspiciuni, și a ruga atât pe Dl. raportor, cât și pe alții, cari cu atăta ușurință înproașcă cu patriotismul, ca să aibă bunătate a nu lua în deșert acest nume sânt, căci deja atăta l'au tocit, și atât de toate dillele l'au făcut, încât: oamenii serioși încep a face deschilinire între patriotismul modern și între adevăratul patriotism, — și din cel modern nu și poftesc.

On. casă! o cestiune serioasă, foarte serioasă este obiectul pus la ordinea dîlei. După modesta mea părere abia se va fi pertractat în parlamentul nostru o cestiune mai ponderoasă, nu atât pentru celea ce sânt esprese în proiectul de lege, ci mai mult pentru celea ce nu sânt esprese acolo, cari inse — făcut odată pașul prim — inevitabil vor trebui

să urmeze, și merită prea mult, ca cu toată serioșitatea să o dezbaterem, să ne ascultăm unii pre alții cu răbdare, să cumpănim motivele aduse cu maturitate, și să ne năsuim a delătura temerile juste acum, când nu e târziu, până când lavina n'au pornit; căci dacă va porni odată la vale, nu este putere care să se pună stavilă în cursul ei, și nu este profet, care să ne scie prevesti: ce dimensiuni va lua până când va ajunge în prăpastie?

Atât raportul comisiei cât și oratorii cari s'au declarat până aci, toți consimt întru aceea că introducerea limbii maghiare ca studiu obligat în școlile populare nu este scopul, ci este numai *pașul întâiu* către scop, — numai începutul acțiunii, prin urmare negreșit trebuie să ne așteptăm la continuarea acțiunii. Apoi aceia căror le-au succedat a aduce acest proiect în cameră, nu se vor mulțumi cu atât, ci se vor folosi de toate mijloacele ca să ajungă scopul lor de maghiarizare cu ori ce preț din care nici acum nu fac secret (contradicții în stănga extremă).

Komjaty: „Cine sunt aceia?”

Cosma: Eu nu voesc să pomenesc numele niminui cu atât ocaziune, însă dacă mă provocați voi fi necesitat a eși și cu nume.

Komjaty: „Poftim!”

Cosma: Apoi bine! dacă chiar voesci? Într'alții și DTa ești unul, care sub decursul acestei debateri, chiar pe locul acesta mi-ai spus: că voesci să maghiarizezi naționalitățile nemaghiare „cu fer și cu foc” (*tűzzel vassal*), cu ori ce preț!

Asta este politica DVoastră, și la aceasta acțiune considerați DVoastră de „pașul prim” proiectul de lege de sub discuțiune. (Aprobări în stănga extremă și exclamări — de „adevărat este!”) Așa dară am drept Dlor? Cu atât mai bine! până aci se nega acesta și din dreapta și din stănga, de aci încolo cel puțin ne putem provoca la asta constatare!

On. Casă! Spre ajungerea scopului expres în acest proiect, spre ducerea în deplinire a acestui scop defel nu sunt necesare mijloacele ce ni se recomandă.

Vă declar înainte, că eu nu sum, n'am fost, și nici odată nu voi fi contra la ceea, ca fie-care cetățean al acestei patrie dacă numai poate să învețe limba maghiară, pentru-că aceasta numai folosiți în poate (Aprobări vii) să învețe și pe cea nemaghiară, căci și de aceea are lipsă (strigări în stănga: de aceea n'are nici o lipsă!) să învețe și cea franceză (contradicții în stănga extremă și exclamări: „doară și pe cea rusească!”) Cine are lipsă de ea învețe-o și pe aceasta!

Eu m'as foarte bucura, de cumva fie-care român ar scî limba maghiară, și că nu sunt cu antipatie față ea, vă dovedesc cu fapta, că eu încă m'am nesusit a o învăța, și precum vedeți o vorbesc bine; însă a o generaliza aceasta între referințele noastre etnografice în Ungaria — este absolut imposibil.

Eu n'as avea nimic în contra scopului ce se exprimă în introducerea proiectului de lege, că adevărat: „fie-căruia cetățean al statului să i se deie ocaziune potrivită de a-și pute însuși limba maghiară ca limbă oficială a statului”, mai cu seamă de cumva aceasta s'ar executa astfel precum se dă în motivele comisiei; — adevărat: „cu încetul și cu cea mai mare răbdare, fără ca să se aplice forță, fără ca să se poftească ca ori care naționalitate din patrie să se lipsească de limba sa, sau să-și neglige nici cât de puțin dezvoltarea limbii sale.”

Contra unei asemenea executări a scopului expres în proiect — nu cred să fie un om în patria noastră, care să poată avea îngrigiri fondate.

Însă Dlor! care este corolarul adevărat al acestor premise? Acela: ca statul pe cheltuielile sale să înființeze în fie-care comună dacă poate, sau cel puțin în centre școlare, în cari acei cari voesc să poată învăța limba maghiară.

Vă să dă: introducerea proiectului de lege presupune dispozițiuni permissive și institute de a statului; când vine apoi la modul executării acestui principiu, nu mai este vorba de permisivitate, ci se recomandă dispozițiuni imperative, și realizarea acestora, nu pe cheltuielile statului, ci în cea mai mare parte pe cheltuielile confesiunilor și a privaților, cari din cruntele lor sudori au înființat școlile pe cari cu mult necas le susțin fără de a fi ajutate din partea statului, nu numai materialmente, dară nici chiar moralmente, — căci eu v'as scî enară destule cazuri, în cari organele statului — și încă nu numai cele denumite, ci și chiar cele alese, au denegat și cel mai mic sucurs moral școlilor confesionali, și n'au făcut nici măcar atâtă, ca să încaseze salariul bîetului învățătorului, căci — dă ei — în interesul statului nu este susținerea școlilor confesionali, ci transformarea lor în școli comunale.

Se întesce dar la succesiva amortisire a școlilor confesionali și la transformarea lor în comunale.

Ei dar acestea sînt proprietatea fondurilor cari le susțin.

Simonyi Ernő: „Dacă-și fondurile, nimenea nu se atinge de ele!”

Cosma: Fără de fonduri nu veți pute susține școli, căci fără plată nu va învăța nime nici românește nici ungurește! —

Și sînt proprietatea acelor confesiuni, și acelor privați cari le au înființat, cari singuri sînt în drept a dispune de ele.

Eu Dlor din datele statistice cari ni le-au prezentat Dl referințe în cuvântul său de introducere, prin cari ne arată: că de mare este disproporțiunea între numărul cel mare al școlilor confesionale și cel mic al școlilor susținute prin stat — trag alte consecințe decât ce au tras dînsul. Eu de aci nu trag alte consecințe: că să ne nesusim a transforma cât de multe școli confesionale în de cele comunale, ci aceea: ca să ne băgăm bine de seamă, să ne nesusim ca acel capital mare, cu care contribuiesc confesiunile pentru scopul învățămîntului să-l conservăm, să nu li luăm voia confesiunilor de a ne sprigini, și să nu le silim a-și subtrage sucursul și capitalul sale dela învățămînt, căci în cazul acela, statul va trebui să sacrifice neasemenat mai mult ca astăzi pentru învățămînt.

Repet: că nu într'atîta scopul căl modul executării lui însuși îngrigiri, căci la executare în zădar contestați, negreșit se va ataca și dreptul de proprietate și autonomia confesiunilor — de cumva nutrim concepte adevărate despre autonomie, și nu vom să o reducem după plac. Și mă tem că astfel cum este la noi organizat învățămîntul, cu organele subalterne de astăzi a le guvernului, se vor esca atâtea vecse, atâtea frecări și atâtea neînțelegeri între organele executivă a le guvernului și între autoritățile

superiori ale autonomiilor bisericești, încât fie inspirate acelea de cea mai mare bunăvoință pentru punerea în lucrare a acestei legi — vrînd nevrînd, vor fi silite să lase învățămîntul întreg în sarcina statului, sau statul va rumpe cu ele.

Negați că aci ar subversa cauză națională și politică ci o reduceți simplu la chestiune de cultură.

Și apoi cu ce se motivează această chestiune culturală?

Referințele comisiei de instrucțiune publică în motivele scrise în raportul său, pre care și Dl Várady și-l declară de al său, precum se și cuvine ca să-l considere de al său fie-care membru din comisie, — dar pe care eu totuși voesc a-l considera numai de actual raportorului — dă: „ca inima cea ușor receptibilă a copilului prin învățarea limbii maghiare să-și însușească și simțul iubirii de patrie și al patriotismului.”

Eară la alt loc: „Însă On. Casă! deși nu totul, deși nu prea mult așteaptă comisiunea dela un astfel de proiect de lege special, atîta totuși cu tot dreptul poate afirma, că punerea în viață a unui astfel de proiect este un paș însemnat înainte, către scop, — că efectul aceluia îl vom simți pretotindeni unde el va întîmpina patriotism și bunăvoință, dară totodată că ridicarea la valoare de lege a acestui proiect va pune în pozițiune pe guvern, ca acolo unde patriotismul și bunăvoința lipsesc, dară terenul și materialul potrivit pentru executarea legii există: să aplice mijloacele legale, și să le câștige valoare.”

Așa dară de aci încolo patriotismul și iubirea de patrie se condiționează dela învățarea limbii maghiare. Eară în cuvîntul său de introducere dă și mai mult Dl raportor. Declară, că de aci încolo învățătorul va avea ocaziune „prin limba maghiară a sădii (*becsepegtetni*) în frageda inimă a copilului patriotismul și iubirea de patrie.”

De aci firesc urmează: că aci aceia cari nu știu limba maghiară nu au patriotism și iubire de patrie. (Contradicții). Dacă ar avea n'ar trebui acelea prin canalul limbii maghiare vîrsate în cetățenii statului!.....

Baros Gábor raportor: „Cu totul altminterlea au fost înțeleși!”

P. Cosma: Pentru ceea dă eu: că este deschilnire între patriotismul modern și între adevăratul patriotism! DVoastră sub aceasta pricepeți patriotismul modern.

E bine Dlor! sînt aceste motive culturale? Nu! Scopul, și motivele este politic, tendința este națională.

Nesinceritatea ce se vede din motivele proiectului în privința scopului expres, încă este una dintre cauzele pentru cari noi nu sîntem aplicați a crede că scopul este cultural.

Precum am mai spus: toți mărturisesc, atât comisiunea cât și partida aceea, care sub presiunea opiniei publice au stors, așa dîcînd, dela guvern prezentarea acestui proiect — că acesta este numai pașul prim către scop, este numai începutul acțiunii, continuarea apoi: unul și-o închipuiesc într'un chip, altul într'alt chip.

E bine! să presupunem pre un moment, că guvernul va executa legea numai spre ajungerea scopului ce-l mărturisește. — Cine îmi garantează mie? că până când se va începe executarea legii, sau și chiar mai tîrziu după punerea în lucrare a pașului prim, nu se va urî guvernul de astăzi cu fauteuillurile acestea de catifea (ilarietate) făcînd loc altuia, care nu va fi de păreriile lui, ci va nesuși să se apropie cu un paș mai tare de cea opinie publică, care după cum vedurăți adineoară își are reprezentanții și în cameră? și va dă: „am probat așa și vedem că nu merge, en se vedem nu va fi mai bine de cumva vom dispune ca un obiect să se propună în limba maghiară în toate școlile populare?”

Atunci firesc și dela învățătorul se va pretinde ca să fie mai perfect în cunoștința limbii maghiare, căci a propune într'o limbă se recere să o poșezi perfect limba aea.

Și cine — mi garantează? mai departe: că nu va urma un guvern care și el ca acest de acum va avea lipsă de popularitate, și spre căștigarea acesteia va face și mai mari concesii opiniei publice maghiare? și va dă: „tot ce s'au făcut până acum nu ne duce la scop, să mergem și mai departe, și să introducăm limba maghiară preste tot ca limbă de propunere în toate școlile populare”, — și așa vor proceda până vor ajunge și în biserică, carea la noi într'atîta este legată de școală încît una fără alta nu pot exista.

Și așa din paș în paș negreșit vom ajunge acolo — nu ca să devenim toți Maghiari, căci asta este imposibil, — și aci vă observ că eu nu sînt inamic asimilațiunii, dacă aceea urmează pe cale naturală, pentru că „*volenti non fit injuria*” — ci vom ajunge negreșit acolo, unde totdeauna am ajuns când am pornit pe aceasta cale (contradicții). Inomisse acolo vom ajunge! (mișcare).

Eu așa văd Dlor că unii dintre DVoastră pretindeți a cunoaște mai bine referințele noastre decât noi.

Cu durere observ preste tot și o tîn de mare nenorocire, că vă place a deveni amăgiți, și decă nu vă convinge adevărul, mai preferiți nici a nu-l auzi.

Acțiunea ce s'au pornit în timpul mai nou în contra unei fapte cunoscute, care era menită ca să vă desamăgească și să vă pună în vedere adevărata stare a situațiunii, emanează din aceea politică greșită care urmați prin aceea, că: când vedeți că din altă parte vi se spune ce nu vi convine, mai preferiți a nu permite manifestări sincere decât să fiți orientați.

Eu nu mi arog a vorbi în numele Românilor. Știu că dacă cineva vorbesce ce nu vi place în numele conaționalilor săi, numai decăt îl înfrunțați că n'are plenipotență dela aceea, ear dacă vi vorbesce după plac, acceptați ca să vorbească și în numele conaționalilor săi, precum s'au întîmplat și în dezbaterile acestea cu acel sîrb și cu acei slovaci cari au vorbit pentru primirea proiectului; însă la toată întîmplarea cutez a afirma: ca român mai bine cunosc pe poporul român, suferințele și dorințele lui, decăt acei deputați neromâni, cari se gerează a-l cunoaște mai bine și a vorbi în numele lui, pe când ei abia se ocupă de el cu ocaziunea alegerilor, și ca atare vă declar: că se înșeală toți aceia cari cugeță că poporul român pe această cale voesc să ajungă la cunoștința limbii maghiare, care este în contra individualității sale naționale, și că se amăgește aceia, cari cugeță că cu executarea acestei legi și vor ajunge scopul la români, ceea ce nici odată nu se va pute întîmpla.

Este o politică foarte greșită ceea care nu respectează faptele existente, edificiul ridicat pe astfel de basă nu poate fi durabil!

On. casă! Vă afixez că poporul român nu are încredere în tendința acestui proiect, și nu crede în scopul expres aici. Nu crede că este scopul acela, ce se cuprinde în introducere, ci crede și presupune, că este acela, care se îndeg-tează destul de lămurit în motivare.

Și pentru ce? Pentru că acela e mai aproape de opinia publică maghiară, de cea opinie publică care precum am mai spus, au esoperat nascerea acestui proiect, și au salutat cu entuziasm prezentarea lui în cameră.

Să ne aducem numai aminte ce scriau numai înainte de două săptămîni organele acelei opinii publice, despre rezultatul ce așteaptă dela acest proiect de lege? — și numai de cîteva zile au început a fi mai prudente — scriau că numai pe aceasta cale vor deveni toți cetățenii Ungariei maghiari.

Nu cred mai departe în sinceritatea scopului expres, și nu cred declarațiunilor făcute aici în cameră în așa privință, pentru că atîta motivare proiectului guvernului, cât și unii deputați, cum a fost p. e. Nagy István, când vorbesc de asigurarea intereselor naționale, se provoacă la articolul 44 din 1868, la așa numita lege de naționalitate, înfățișîndu-o ca pe o lege atît de liberală, asemenea căreia nici într'un stat nu mai există în Europa.

On. casă! Înțeleg pe acela care pentru aceea se provoacă la legea de naționalitate, ca să se laude înaintea străinătății cu libertatea ce s'au asigurat în Ungaria naționalităților, căci străinătatea numai din cartea de legi o cunoaște; însă nu înțeleg serioșitatea aceluia, care se provoacă la ea cu scopul: de-a capacita pe naționalitățile din patrie despre însemnătatea acelei legi, căci ele știu mai bine cum s'au pus în lucrare această lege?

D-Voastră știți prea bine D-lor! cumcă aceasta lege nu este eficientă, și totuși vă provocați la ea. Dați-mi voie, ca pentru aceea cari doară nu știu ce valoare are legea aceasta, să vi-o ilustrez cu cîteva cazuri concrete, ca să o vedeți cum se execută?

Nimic mai puțin, și mai natural, ce poate pretinde un cetățean dela statul său, decăt ca: legile, cari nu numai impun datorii, dar de multe ori ne respectarea lor este împreună cu pedepse, să le poată cetî în limba sa.

În privința aceasta este provezînd numai decăt în § 1 al legii de naționalitate, unde se dă: „legile se compun în limba maghiară, însă în traducere trebuie edate și în limbile tuturor naționalităților din țară.”

La început s'au urmat conform acestei dispozițiuni, însă au trecut deja 4 ani de când mi-am luat voie a interpela pe Dl. ministru de justiție de atunci, care și acum este ministru de justiție, că „are D-lui scire despre aceea, că această lege nu se execută, și anume că în limba română nu se mai estradua legile? Și dacă da! are de cuget să dispună e-fectuarea legii?”

Dacă ar fi datină ca președintele casei să ne facă arătare din când în când și despre interpelațiunile rămase fără răspuns încă din perioadele trecute, interpelațiunea mea și aci ar figura în acea arătare. Eu însă aș fi mulțumit, decumva mi-s'ar fi răspuns prin fapte, dacă nu mi-s'au răspuns cu vorba.

Mai departe așa cred, că nu este mai simplu și mai just lucru decăt ca: omul sau ca actore, sau ca inct să fie ascultat prin judele său în limba sa maternă, ca ori ca acusatore, ori ca acusat, ori ca martore să poftască, ca fașiunea lui să se scrie în limba sa maternă, și în cauzele criminale chiar cu cuvintele lui, căci în cauze criminale adeseori dela interpretarea unui cuvînt depinde averea, onoarea, și chiar viața omului.

În această privință încă prevede legea, care în § 7 dă: „Fie care locutor al țării, în acele cazuri, când ori ca actore, ori ca inct, ori ca suplicante, în persoană sau prin plenipotențiat, dar fără intervențiunea avocatului și reclamă și și poate reclama ajutorul judelei, se poate folosi a) înaintea judecătoreii sale comunale de limba sa maternă... b) înaintea judecătoreii sale cercuali de limba de afaceri sau de limba protocolară a comunei sale.”

Iară § 8 dă: „În casurile enarate în § 7 este dator judele a supăra plînsorea, sau suplica în limba plînsorei sau suplicei; fașiunea, ascultarea martorilor, oculata și alte lucruri judecătorești atît în procese cât și afară de aceea, precum și în cauzele criminale le efectuează în limba persoanelor ascultate.”

Oare așa se întîmplă aceasta astăzi? Excepționalmente sînt unele locuri în fundul regiu, unde cîte odată se urmează astfel, peste tot însă nicăiri în țara întreagă, dară nici nu este posibil, pentru că diregătorii nu știu limba poporului.

Recunosc, că la început, când prima oară s'au aplicat aceasta lege, a fost nesușința de a o executa după spiritul ei, și la denumiri au fost guvernul cu privire la ceea, ca mai cu seamă judecătorii de prima instanță, dela judecătoria sumară, să cunoască limba poporului, între care sînt chemați a funcționa, ba s'au respectat și chiar acel § al legii, unde se promite denumirea de diregători și din fiii naționalităților nemaghiare; acum însă chiar contrariul dela aceasta se consideră a fi în interesul patriei.

Când dă „acuma” nu înțeleg chiar era mai recentă — pre dl. ministru de justiție actual, ci înțeleg cea politică, care au aflat de necesariu a suspinde chiar independința judecătorească numai ca să poată realiza un principiu cu totul contrar celui pus în lege — era mînei libere.

În decursul acelor 3 ani, pentru deregătorii de limbă nemaghiară, dar mai cu seamă pentru români: acela era mai mare păcat, ca el să funcționeze între conaționalii săi, și singur aceasta împrejurare au fost de ajuns, ca din Ardeal, din Biharia, din Arad și de pretotindenea unde erau români, cea mai mare parte a lor să se transpună pela Sigidin, Karczag, Czegled, Szolnok, Nagy Kaló, Gyöngös, Debreczen, Sátoralya-Ujhely, Szekesfehervár, Kaposvár, Gyöng și cu un cuvînt ori unde în Ungaria, numai acolo să nu rămână unde și cu cea parte a calificățiunii lor speciali, cu cunoștința limbii române — încă ar putea folosi, iară în locul lor s'au trîmis astăzi de judecători, cari necunoscînd limba poporului fac dreptatea cu ajutorul servitorilor.

În Segedin, p. e. unde nici o lipsă nu este de judecător român, poți compune un senat întreg din români, dar pentru ceea în Arad, unde nu numai majoritatea, dar aproape totalitatea locutorilor este română — provoc pe deputații de acolo să mă demințască dacă nu spun dreptatea — numai un

judecător este român la tribunal. La tribunalul din Biharia — pe care atât dl. ministru președinte, cât și eu mai bine l'cunoaștem, fiind ambii de acolo — la acest tribunal ȳic, care atât după teritoriu cât și după numărul ȳuȳilor este cel mai mare în țară, este un jude și un subprocuror român, cu toate că și aicea majoritatea locuitorilor, majoritatea acelora asupra căror are să judece tribunalul — este română.

E bine D-lor închipuiți-vă cum pot merge la un astfel de tribunal pertractările criminale? când la acelea este introdusă imediatitatea și verbalitatea, când președintele are să conducă întreaga pertractare, să asculte de nou partidele și martorii, și când judecătorul numai pe acelea are să-și bazeze judecata sa, ce sub decursul pertractării au audit din gura partidelor și martorilor.

Dar încă la tribunale tot merge mai cinstit, căci cel puțin lipsa cunoștinței de limbe se nesuiesc a o suplini prin talmaci (dragomani), însă la judecătorii sumarie, precum se vede au constatat prea mult acestia, acolo i suplinesc servitorii.....

Președintele: Dl. deputat se abate dela obiect, și prea demult se ocupă cu astfel de cestiuni, cari abia cred să fie în necs cu proiectul. — Eu te rog foarte, ai bunăteate a te mulțami cu exemple aduse și a te reintoarce la obiect.

P. Cosma: Binevoesce a crede ȳle președinte, că dacă este cineva, care cu plăcere Vă ascultă și Vă face voia când este posibil, acela deabună seamă sum eu; dar regret că de astă dată nu pot fi de acord cu Dvoastră, pentru că cele ce le-am ȳis sânt în strânsă legătură cu proiectul, și se ȳin absolut de obiect, căci guvernul, își motivează proiectul seu cu legea de naționalitate. Deci ca să nu mi-se poată ȳice că vorbesc numai în general despre ea, că nu este executată, fără ca să-mi adeverească aserțiunile, sum necesitat a enumera și casuri concrete.

Tot astfel stăm și cu judecătorii cercuale.

În Tinca p. e. la început erau doi ȳuȳi, cari vorbiau românește — observ că locuitorii teritoriului acestei judecătorii 5/6 părți sânt Români — ambii s'au pus în pensiuine, cu toate că unul abia e trecut peste 30 ani, și acumă când ar fi mai apt de lucru trage pentru nimica jumătate de salariu, — și în locul lor s'au denumit alȳii, importaȳi acolo din astfel de locuri, unde nici veste n'au avut de Români, — și astăȳi la judecătorii menȳionată numai servitoriul pricepe limba poporului.

Acı — mi vine în minte un cas minunat, care s'a întemplat sub absolutism între asemenea condiȳiuni chiar în Tinca, un cas, care ar puté trece de anecdotă, dacă din întâmplare n'ar fi adevărat.

La judecătorii ces. reg. din Tinca era sub absolutism un oficial venit din Boemia, care nici un cuvânt nu scia românește. Într'o ȳi au avut 2 termine, unul pe 8, altul pe 9 oare a. m. Pe 8 oare era citat un biet Român, ca în contra lui să se execute o sentinȳă criminală, prin care era judecat să capete 12 bête; eară pe 9 oare era citat altul ca martore. L'au pus pécatele sale pe cela care era martore, să se prezenteze în biroul menȳionatului oficial la 8 oare. — Oficialul vȳedându'l că are o citatorie în mână, numai decât au dat cu socoteală că au venit la vreun termin, să uită în diuarul seu și vede că la ora 8-ta ce are de făcut? Nici nu-l întreabă cine e? ce voiesce? ci chemând pe servitoriul de oficiu, îi dă pre bietul om pre mână, și îi poruncește să-l ducă afară și să-i măsore 12. Omul vȳedând ce se pregătesce, a început a rezona, înse toate n'au ajuns nimica, căci organele executiv ale justiȳiei fiind mai tari decât el, l'au tras pe bancă și i-au măsurat după ȳ, cele 12. (Ilaritate.) Scăpat odată bietul om s'a dus la șeful oficiului și s'a plâns de acea justiȳă civilisatoriă, șeful a tras la răspundere numai decât pe oficialul respectiv, acela însă s'au escusat cu aceea, că: el nu-e de vină, căci nu scie românește, ci e de vină omul, de ce au venit el la 8 oare, fiind citat pe 9?

Eacă Dlor! la astfel de justiȳă sânt espuse naționalităȳile pe viitoriu. (Voci: „Pentru acea trebuie să înȳete unguresce!”) Eu așa sciu că dirigătorii este pentru popor și nu poporul pentru dirigătorii!

Nu mai la un ȳ al acestei legi voiu să mai reflectez, care s'a executat foarte clasic.

ȳ. 9 ȳice: „În toate acele procese civile și criminale, cari recer intervenȳiunea avocatului, la judecătorii de I. instanȳă, în privinȳă limbei, cu privire atât la purtarea procesului cât și la aducerea judecătii, până când nu va dispune legislaȳiunea definitiv în privinȳă organizării judecătorielor de I. instanȳă, și a întroducerii procedurii verbali — se susȳine usul de până acı.”

Între sași peste tot chiar și după legile lor de mai nainte, eară între români dela diploma de Octombre încoace, se întrodusesse în multe locuri usul de a se purta procesele în limba lor. Acest us neconvenind ideii de stat maghiar, a trebuit sistat cu ori-ce preȳ. E! dară cum să se poată sista, când legea îl susȳine? Ce nu se poate dacă voesci, când ai puterea în mână? S'au dat mână liberă președinȳilor dela tribunale ca ei propria auctoritate să sisteze folisirea altor limbe decât cea maghiară, și prin ucas presidial să poruncească advocaȳilor, ca de acı încolo numai unguresce să scrie, căci esibite într'altă limbă nu se vor accepta. Președinȳii cu fidelitate au împlinit această poruncă, și eu astăȳi în toată țeară numai un tribunal cunosc, unde nu s'au urmat astfel. (Care e acela?)

Nu-l trădau! (Ilaritate!)

Partidele încontra acestei călcări de lege arbitrarie s'au folosit de tot felul de remedii ce numai se pot cugeta. Unii au apelat la tabla regească. Tabla regească au ȳis, că „deoare-ce decisiunea atacată nu se află între decisiunile apelabili enumerate tacsative în ȳ. 294 a procedurii civile — apelată nu se poate încuviinȳa.

Alȳii au dat gravamen de nulitate. Însă Curtea de casaȳiune a ȳis: că „nu ea ci numai judecătorii de I. instanȳă sânt în drept a constata usul legal, dar și afară de aceasta, casul nu se află între cele tacsative enumerate în ȳ. 297 al procedurii civile; prin urmare gravamenul de nulitate se respinge.”

Alȳii au recurs la ministeriul de justiȳă. De acolo însă li s'au răspuns că: „judecătorii sânt îndependinȳi în sfera lor de activitate, având forurile lor de apelaȳiune, și în cauzele procesuale ministeriul pe cale administrativă nu se poate ingera; deci petiȳiunea nu se poate considera.”

E! ce să faci acum? unde să mai cerci remediu? Hai să mergem la dietă, ea a făcut legea, ea negreșit o va apăra contra celor ce o violează. Au venit deci aici și fmi aduc

bine aminte, că din partea astă — stângă extremă — Stanescu, eară din partea cea dreaptă extremă. — Trauschenfels au interpelat, mi-se pare înainte cu 4 ani, pe ministrul de justiȳă de atunci Perczel că: „are scire de această violare de lege? află fapta președinȳilor de la tribunale de conformă legii? și dacă nu o află conformă legii — este aplecat a face dispoziȳiuni ca să se respecte legea?”

Ministrul Perczel au răspuns: că „are scire de dispoziȳiunile președinȳilor, că recunoasce, că acest act nu este conform legii, însă se va năsui ca pe cale novelară să se modifice legea astfel, ca să se potrivească cu casul.” Acest răspuns, onorata casă l'a luat spre scire.

Deci în faȳa lunei au recunoscut ministrul de justiȳă: că cu intenȳiune a violat legea, că a permis organelor sale subalterne să nu respecte legea, și camera, care a făcut legea, în loc să-l pedepsească, cu plăcere a aprobat fapta ministrului.

E bine D-lor! dacă legislaȳiunea astfel respectează o lege, cu care atât de adeseori se mândresce înaintea lunei, cel puțin nu afirmaȳi: că aceea asigură pe deplin interesele naȳionalităȳilor, și nu vȳ provocăȳi la ea ca la motiv de încredere față de alt proiect de lege, căci prin asta deveniȳi suspicioșii ca tot astfel veȳi respecta și legea, ce voiȳi să o aduceȳi.

On. casă! Treceând acum la meritul obiectului, nu voiu atinge partea teoretică a aceluia — căci aceasta atât este de lămurită prin deputaȳii ce mi-au premers, încât ca și eu să o mai ating, este într'adevăr superfluu. Cu permisiunea Dvoastră deci mȳ voiu restringe pe cât se poate de scurt la partea practică a proiectului, căci aceasta este care pentru naȳionalităȳi poate deveni mai funestă.

Precum bine au observat Dl. deputat Mocsáry: vecsaȳiunile vor fi neevitabile numai decât la întâiul paș, când se va încerca guvernul să pună în lucrare aducândă lege, și anume: la constatarea acelor scoale populare cari deja posed învăȳători, cari sciu limba maghiară, pentru că în acelea numai decât va avé să se întroducă studiul limbei maghiare.

Cine va constata aceasta? Guvernul prin organele ce i le pune legea la dispoziȳiune.

Cine sânt aceste organe? Sânt inspectorii și așa numiȳi visitatorii de scoale.

D-lor! Cine crede că aceste organe sânt capace de un astfel de lucru — acela nu petrece cu atenȳiune cum se fac denumirile la noi pe acest teren! Acela nu vede cumcă acı nu este recerinȳă principală ca respectivul să fie într'adevăr apt de postul ce are a l' ocupa.

Eu cunosc o sumă de inspectorii de scoale, cari se pricep la ori ce în lume numai la învăȳământ nu.

Cunosc inspectorii de scoale, cari defeliu nu pricep limba propunerii acelor institute, asupra căroră sânt chemaȳi a eșercia inspecȳiunea.

ȳind locul ponderos și cunoscut mai multora, cari mȳ pot combate dacă n'am drept, voiu amintii numai pe unul, — pe cel din Arad.

Acest inspector a venit acolo dintr'o provincie, unde defeliu n'au avut ocașiuine să audă limba românească. Nu ȳic că n'ar fi apt de inspector scolar, pentru că mai înainte a fost profesor de liceu, dar nu este pentru Arad, pentru că precum singur mărturisese: din limba română — din limba învăȳământului mai a totalităȳii scoalelor care are să le inspecȳioneze — nici un cuvânt nu scie.

Acuma întreb eu: pe lângă toată bunăvoinȳă, cum va puté corespunde chemării sale, în prima linie în preparandia conf. gr. or. română din Arad, când o va cerceta cu scop ca să vadă cu ce rezultat se propune acolo limba maghiară? Căci limba propunerii în amintita preparandie este cea română, deci și studiul limbei maghiare se va propune într'o limbă ce el nu o pricepe.

Mai departe, la esamenul de cualificaȳiune, care se face înainte unei comisii consistoriale, și la care după proiect va trebui să assiste cu vot decisiv și inspectorul scolar — candidatul de învăȳătoriu se va esamina în limba română: cum va fi în stare acest inspector să judece, că este apt sau ba respectivul, de-a propune în scoala poporală studiul limbei maghiare? pentru că spre acest scop, ca studiul limbei maghiare să se propună cu rezultat în scoalele poporale, nu se poate pretinde cu drept cuvânt, ca respectivul să scie perfect limba ungurească, și ca esamenul să l' depună în limba maghiară, ci cel mult să cunoască elementele și regulile limbei maghiare.

Deci un asemenea inspector nu va fi în stare nici a esamina, nici a cualifica pe candidat, și din această caasă este imposibil ca să și împlinească chemarea cu dreptate și cu obiectivitate.

Pentru visitoriile de scoale este unica calitate precum vedem: că ei să nu fie de naȳionalitatea aceea, cărei-i aparȳin scoalele pentru cari se denumesc (contraȳiceri). De acestia se cearcă!

Acestia nu sânt toȳi atât de culȳi și atât de nepreocupaȳi în această privinȳă, ca o cestiune atât de delicată să o poată bine deslega. Nu vor fi toȳi în stare, ca să priceapă intenȳiunea ce o manifestă ministrul de culte, ca să lucre în direcȳiunea ce li-o croește legea, și ca să aibă tactul recerut ca să nu vatăme autorităȳile scoalelor confesionale; ci mȳ tem, că ei și vor afla chemarea cu totul într'alta, că ei se vor năsui să lucre în acea direcȳiune, ca să arête opiniunii publice maghiare, ce rezultate mari sânt în stare a produce ei în interesul maghiarisării?

Și aceasta va da ansă la conflicte continue între auctorităȳile bisericesci și între guvern, și vor nutri și aȳia temeri continue în poporul ingrigit de limba și naȳionalitatea sa.

Era datorii dlui ministru de culte să ni dees desluciri multumitoare la o întrebare nedeslegată în proiect, căci i sa pus aceasta întrebare, și anume: cine va avé să decidă atunci, când între comisiunea esaminătoare și între inspectorul scolar va fi divergintă de păreri, în privinȳă cualificaȳiunii candidatului de învăȳător, referitoariă la limba maghiară? În această privinȳă aș fi dorit eu desluciri dela dl. ministru, și doară aș fi devenit molcomit pentru velle mele îngrijiri ce le am față de acest punct de natură prea delicată, însă n'am căpătat.

On: casă! afară de toate acestea pentru noi românii gr. or. mai este în contra acestui proiect și un motiv, o îngrijire așa ȳicând specială, carea precum dl. ministru așa și dl. raportor ar trebui să o cunoască prea bine, căci cartea din

care o poate vedé este pe tribuna Dsale, și acei cari voesc să deslege o cestiune atât de ponderoasă ar avé datoria în prima lină, să cunoască interesele tuturor cetățenilor patriei.

După statutul nostru organic sancȳionat prin Maiestatea Sa, biserica și scoala intratăă sânt legate una de alta, încât una fără alta nu pot esiste, ba biserica este condiȳionată chiar dela scoală, căci după ȳ 1 al st. org. numai acele comune bisericesci pot forma parochii matre, cari susȳin cel puțin o scoală poporală, ear după ȳ 2 acele cari nu împlinesc această condiȳiune se degradează la filiă.

Ne temem deci, și cu drept cuvânt, că dacă se va esecuta legea din cestiune cu toată rigoarea, și dacă precum se intenȳionează, și din motivul nepracticabilităȳii ei — căci este de prevăȳut că introducerea studiului limbei maghiare în scoale noastre confesionale nu va puté obȳine rezultatul ce se accepta — se va aplica ȳ. 15 din Art. 38: 1868. scoalele noastre confesionale se vor preface în scoale comunale, comunele noastre bisericesci își vor perde dreptul de parochiă, și nu numai că vor fi lipsite de condiȳiunea biserică, ci totodată poporul va fi lipsit și de cultul Dȳeiesc regulat, eară prin aceasta va decăde în moralitate.

Dlor! Eu nu sum atât de orbit de superbia naȳională, ca se nu vȳd numai virtuȳile connaȳionalilor mei, eară scăderile lor se le retac, ci precum sciu aprecia virtuȳile așa recunosc și slăbiciunile lor.

Poporul român este un popor religios, și asta o consider de virtutea lui, și chiar pentru că este religios este moral, el nu și poate închipui și nu și dorește altă cultură, de cât, aceea condusă prin biserică, pentru că biserica lui mai mult ca ori care altă biserică, îi conservă naȳionalitatea, îi nutrește moralitatea, virtutea, și ceea ce în statul nostru este foarte ponderos — simȳămintele monarchice; din contră — și aceasta este slăbiciune — acel român din popor, care din întâmplare sau ca servitor pe la domni, sau ca soldat, sau pe altă cale au ajuns a scı câte ceva și unguresce — este cel mai stricat, și cel mai demoralisat în comună, căci acestia se consideră superiori connaȳionalilor lor, de aceea sânt neascultători nu se supun ordinei și sânt cei mai aplecaȳi spre fapte rele.

Deci Dlor! în momentul în care noi vom pune fundament pentru lăȳirea nemoralităȳii la popor, în momentul când vom porni pentru realizarea acelor principii, din cari au susȳinut condeputatul Helfy acest proiect, în acel moment am ucis în Români nu numai elementul de cultură adevărată, ci totodată și patriotismul; căci din momentul acela, cu nereligiozitatea și demoralizarea lui se va lăȳi și între ei acea direcȳiune periculoasă, care deja au ajuns a submina temeliiile altor state.

Și mi este frică că începutul la aceasta va urma atunci, când ni se vor lua din mână scoliile confesionale.

Într'un mod foarte necruȳător s'au atacat on. casă! episcopatul român, și deputaȳiunile consistoriale, pentru că în poziȳiunea lor oficioasă, și ca români, vȳdând pericolul ce învoalve acest proiect pentru patriă, au avut curajul și cel mai înalt grad de patriotism a se espune odiului, și persecuȳiunilor prevăȳute — din partea opiniunii publice maghiare — și a întrevenii la prea înaltul tron pentru delăturarea acestui proiect.

Fapta lor s'au înfăȳșat ca un lucru nepatriotic.

Eu nu m'aș estinde asupra acestei acȳiuni întâmplare afara de casă de cumva înainte mea alȳii nu o aduceau în discuȳiune, și dacă în ȳilele trecute când se vorbi acı și de acest lucru, nu mȳ convingeam din unele semne și expresiuni a Dlui ministru de culte că încă nici Dsa nu este luminat destul, că: oare ce au putut îndemna pre numitul episcopat și pe deputaȳiuni ca să întreprindă pașul atât de condamnat? Acuma însă mȳ simȳ îndatorat a mȳ dechiară și în aceasta privinȳă, cu atât mai vȳrtos, că eu încă am avut norocirea a fi ales și a primii mandatul unui consistoriu ca să particip la deputaȳiune (o voce din stânga extremă: „destul de rău!”)

Motivele le puteȳi afla în cele ce ȳisei mai sus, dară ele sânt espuse pe larg în însași representaȳiunea.

Încât privesce procedura însă: eu așa sciu Dlor, că în țara noastră constituȳională, fie-cine are drept a petiȳiona la regele încoronat, la legislaȳiune, și la ori care auctoritate, eară acela care se folosese de acest drept nu se poate acusa nici cu nepatriotism și nici cu vatămarea drepturilor constituȳionali. Cel mai sânt drept este acesta într'un stat constituȳional!

E bine Dlor! Vȳ întreb eu, că aceia cari au vȳȳut pericoll în proiectul de lege, în stadiul ce era când li-a venit la cunoșcinȳă, unde ar fi trebuit să petiȳioneze în contra lui la altul decât unde se afla — la Maj. Sa? La dietă n'au putut petiȳiona înainte de a sosii proiectul acolo. La guvern n'au avut pentru ce petiȳionă, căci el îl subȳternuse deja la M. Sa.

Și oare cine este cauza că proiectul nu eră cunoscut înainte de a ajunge acolo? Singur guvernul, care acest proiect ponderos cu abatere dela modul usitat, l'au pregătit în secret, și deodată au surprins lumea cu el.

Vedem și astăȳi că pentru toate proiectele ponderoase conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta.

Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect.

De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel:

„Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memorii de atunci a conchiamă guvernul enquête, cere opiniunile celor interesaȳi, și înainte de ale presenta în cameră le publică prin jurnalistică, ca țara întreaga să le vadă, să le discute, și să se poată orienta. Astfel au lucrat și antecesorele de piă memorii al Dlui ministru, br. Iosif Eötvös, care negresit au fost cel puțin așa pedagog și bărbat de stat că ministrul actual — când au pregătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868, și de trăia el astăȳi, negreșit că tot asemenea urma și cu acest proiect. De altmintrelea în asta privinȳă vorbească însași petiȳiunea. Permiteȳi-mi să cetesc din ea punctul respectiv care sună astfel: „Înainte de a se fi gătit proiectul legii de instrucȳiune din 1868 ministrul de culte de piă memor

Precum vă puteți convinge Dlor din cele auzite, recunoaște însăși deputațiunea, că calea urmată nu este cea normală, însă precum dăseu nu ea a fost cauza că mai înainte n'a avut scire de proiect, precum n'a fost cauza nici la acea, că i-a venit la cunoștință atunci când i-a venit, — ci guvernul, care earăși în contra usului de până atunci, îndată ce a subșternut proiectul la Maj. Sa pentru prealabila încuviințare, s'a grăbit pe calea organelor sale a-l da publicității. Din ce cauză? o scie țara întreagă!

Încât privește învinuirile de nepatriotism și de pășire în contra limbei ungurești, numai acela poate aduce judecată dreaptă, care nepreocupat va ceti însăși petițiunea deputațiunei. Eată ce se dăce în respectivul punct al petițiunei:

„N'avem nici o observare în contra ca cetățenilor statului după putință să li se deie mod potrivit de a învăța limba maghiară ca limba statului, deși în general, lipsa de aceasta nu o justifică legea esistență de naționalitate, respective dreptul asigurat naționalităților pentru folosirea limbei lor, și preste tot referințele ethnografice ale patriei noastre: însă pentru scopul de a învăța limba maghiară, proiectul de lege conține astfel de dispozițiuni, despre cari cu tot respectul ce nutrim în privința înțelepției prevederi a guvernului Maj. Voastre — suntem necesați a da espresiune acelei convingeri a noastre, că acele dispozițiuni absolut nu sunt apte de a corespunde scopului.“

Cum poate afla aci un om nepreocupat ură contra limbei maghiare și contra ideii de stat ungar?!

Eu acestei preaumilite reprezentațiuni atribuesc acea, că s'a scos din proiectul original acel §., care a fost mai tare combătut. (Referințele: Care este acela?) Este acel punct al proiectului original, prin care se dispunea introducere a limbei maghiare peste 6 ani în toate scoalele poporale, și destituirea acelor învățători, cari până atunci nu vor scie limba maghiară! Și deacă n'avem alta satisfacțiune, deacă și nu putem areta mai mare rezultat, cel puțin putem dăce, că am esoperat moderarea reului prin delăturarea celui §.

Nici litera, nici spiritul reprezentațiunei noastre nu dovedește nepatriotism, nici o literă a ei nu respăndesc ură în contra limbei maghiare, în contra naționalității maghiare, sau în contra statului ungar; deci aceia, cari învinuesc pe episcopatul român și pe deputațiuni cu nepatriotism — comit cea mai mare nedreptate.

Dar dacă nu v'a convenit aceasta Dlor! cestiunea a ajuns deja în alt stadiu.

Episcopi și consistoriele au raportat despre pasul întreprins — sinoadelor ordinare bisericesci, cari s'au ținut în zilele acestea în toate diecesele. Sinoadele au luat spre scire și au primit de al său faptul deputațiunei și au decis ca reprezentațiunea cunoscută să se substearnă dietei cu acea rugare, ca cu ocaziunea pertractării acestui proiect de lege să ieie în considerațiune îngrigirile și motivele cuprinse într'ensă. Acum dară petițiunea este aci înaintea forului competente, binevoiți a-i aprea motivele, și prin asta aveți ocaziune a delătura răul pe cea mai constituțională cale.

Este foarte caracteristică și maniera cu care unii dintre deputați apără proiectul. Fără a privi la soliditatea isvoarelor, din cari și culeg datele, înainte s'au pregătit, ca fie-cărui deputat de naționalitate nemaghiară să i poată a-reța, că în acele țări, unde elementul său este în majoritate, tot asemenea se urmează.

Astfel Dl. deputat Madarász încă înainte de a vorbi vr'un român la cestiune dăce: „Sciu că veți vorbi și voi, și din acest motiv încă înainte vă servesc cu date, că în acea țară, unde elementul vostru este în majoritate, încă și mai a-prig se tratează cu cei de altă limbă, decât la noi.“ După aceea cu mare plăcere citește un jurnal — jurnalul lui Vándory din România, în care sunt nesce povești despre mai multe sute de scoale, cari nici nu sunt a sudiților României, și guvernul de acolo totuși li ar fi impus limba statului.

A mai cetit apoi și un dialog scornit între un român și un maghiar.

Eu nepunând nici un preț pe jurnalul menționat, și cugetând că sunt mai mulți aici, cari cunosc isvorul din care se nutrește acel jurnal, și cari cunosc și scopul pentru care se scriu astfel de articlii, mi propusesem a nu reflecta la el; însă în altă ședință vine condeputatul Orbán Balázs și ne înfățișează cu toată pozitivitatea un cas concret afirmând: că „în România există lege, prin care se impune limba statului tuturor scoalelor confesionali și private, imputernicindu-se guvernul ca să examineze pe toți învățătorii confesionali de limbi străine, și de cumva află că nu poșed limba statului să i destituiească înlocuindu-i cu alții cari sciu limba românească. Pe baza acestei legi guvernul a examinat pe toți învățătorii ciangailor din Moldova, i-au declarat de neapți pentru propunerea limbei române, și destituindu-i a trimis în locul lor învățători români și a îndatorat pe comunele ciangailor a le plăti un salariu de câte 600 fl. pe an, și de atunci acești învățători instruează pe ciangăi.“

Aceasta afirmațiune categorică într'atâta m'a surprins, încât deși ca unul, carele petrec cu atențiune desvoltarea României în această privință, și care cetesc jurnalele române sciam că nu există asemenea lege, nici dispozițiune de a guvernului; totuși fiind că afirmațiunea vine dela un om, care se consideră de istoriograf, și se și ocupă cu istoria, considerând și pozitivitatea, cu care și face afirmațiunea, m'am pus pe gânduri, ca în fine totuși poate să fie ceva în lucru și numai decât am telegrafat la un deputat, care totodată este și redactorul celei mai lăpăte foi din România, căruia comunicându-i cele dăse de Orbán l'am rugat: să aibă bunăetate a mă lumina, în cât sunt esacte acele afirmațiuni? însă astfel, ca de deslucirile lui să mă pot folosi aci în dietă fără a deveni espus la o demintire.

La aceasta am căpătat următorul răspuns, carele cu permisiunea D-voastră — fiind că aci sunt mulți cari sciu românește l'voi ceti în textul original, după aceea și în traducere maghiară. Eată răspunsul: „Toate aretările lui Orbán sunt absolut false. Articulul 5 din constituțiune asigură libertatea învățământului în toate scoalele confesionale și private, funcționează mai fără controlă, nu li se impune nici limbă nici examen nici nimica. Nu s'a impus nici odată învățători ciangailor, cari în cea mai mare parte nu mai vorbesc ungurește de o sută de ani, pe când nici nu erau scoli rurali, ci fiind isoalați în mici grupuri într'o masă compactă de români cum s'a întâmplat și multor români în Ungaria și Transilvania.“

E bine d-lor față de aserțiunea categorică a d-lui Orbán eu susțin aceasta refutare categorică, căreia nimic nu voi a mai adauge.

On. casă! Numai pe scurt voi să mai reflectez la o aserțiune a d-lui deputat Madarász.

D-lui neaga că țara aceasta ar fi o țară poliglotă, și o neagă aceasta pe basa legii de naționalitate.

Madarász Josef: Nu țară, ci statu!

P. Cosma: Fie dară „nu țară, ci statu!“

Nu sciu dacă o neagă el aceasta pentru că cuvântul „polyglott“ este grecesc, sau din altă cauză necunoscută nouă, căci intru adevăr legea la care se provoacă este o dovadă prea eclatantă că este polyglota; dar este curios că tocmă Dsa o face aceasta, ca membrul acelei partide carea e tot cu integritatea coroanei sântului Stefan în gură.....

Madarász: „A statului!“

P. Cosma: E curios, dăce, că dlui nu scie că statul ungar este stat polyglott, fiind el polyglot dela început, mai întemeiându-se chiar ca atare (intrerumperi în stânga estrema: „Nainte de o miă de ani!“)

Ori când a fost, tot adevărată rămâne vechia sentință a sântului Stefan ca: „*Regnum unius lingue fragile et imbecille est*“ și de câte ori s'a încercat o națiune din patriă a resturna acest program, totdeauna s'a resturnat pe sine și a justificat pe sântul Stefan!

De cumva dl Madarász nu află date spre aceasta eu cunosc o statistică esactă, — nu acea statistică care înainte cu vr'o câți-va ani cu spese enorme o făcurăm, căci din acea cu intențiune s'a scos rubrica de naționalitate, ca nici să vadă alții că aici sunt și naționalități — ci alta. Avem noi o oglindă, adevărată oglinda a națiunei — armata. Egalitatea în patria noastră numai acolo este realizată unde se încep sarcinele, mai cu samă unde pentru patriă se cere să ne sacrificăm sângele și averea. De cumva veți uita în această oglindă, veți vedea într'ensă ce este Ungaria? veți vedea, că în ce proporțiune este locuită aceasta țară de fie care naționalitate? acolo veți afla tot odată și adevăratul patriotism, căci în armată nu veți afla exemplu ca soldatul de o naționalitate să dea întâietate întru împlinirea datorinței sale de ostaș — în bravură și curagiu — soldatului de altă naționalitate.

Să luăm numai cazul cel mai recent, catastrofa dela Segedin, unde soldații au dovedit o astfel de bravură încât au obținut recunoștința Europei întregi, — oare i-a venit cuiva în minte să cerce de ce naționalitate sunt acei soldați bravi? Eu cred că dacă ar fi cercat cineva după limba regimentului, ar fi aflat soldați de toate limbele, dar nu ar fi aflat pe nici unul care s'ar fi lăsat să fiă întrecut de altul întru împlinirea datorinței sale.

Nu vă nisuiți dar domnilor a statorî concepte nouă despre patriotism și despre stat, și anume a construi un cadru, în care nu începe aceasta oglindă, căci când patria este în pericol, se recere ca toate popoarele să-o apere.

Eu sub decursul acestei desbateri am tot așteptat ca să mă lumineze cineva, că: propriaminte ce este acel lucru mare „Idea de stat ungar“ în edițiune nouă? — căci de aceasta este vorba — și trebuie să vi mărturisesc, că din cele auzite până aci am aflat, că această idee este un vestmânt atât de strâmt în care numai naționalitatea maghiară poate încăpea.

Nu duceți lucrul la extremități Dlor, nu vă nesuiți a statorî aici despre idea de stat și patriotism teorii nouă, ci

remâneți la cele vechi, pe cari este basat acest stat. Nu cercați în alte state instituțiuni analoage instituțiunilor noastre, căci asemenea stat nu mai există, nu seamănă acest stat nici chiar acelor state mici, la cari de atâtea ori vă provocarăți aici. Nu dăceți că aceasta naționalitate este mai rea decât cealaltă, nu vorbiți de Sârbia mare, de Daco-românia etc. ci nesuiți a întemeia în patriă astfel de condițiuni, între cari fiecare cetățean al patriei aici să-și afle deplina sa fericire, căci eu tot susțin cea ce am mai dăce încă în astă casă, că deși Belgii nu este așa mare ca Francia cea glorioasă, totuși nu există nici un francez belgian, care ar dori să-și încorporeze mica sa națiune în marea Francia, pentru că el și află în patria sa deplină mulțămire, a casă și poate desvolta și instituțiunile sale naționale.

On Casă! În proiectul de lege, așa după cum sum îndreptățit a-l pricepe după cele premerse — eu văd o direcțiune, carea — făcut odată pașul prim, dacă se va continua, nu va conduce acolo, unde cere interesul patriei, ci la nemulțămiri, neînțelegeri și frecări, cari pot să împingă patria în cel mai mare pericol.

Nu priviți Dlor legile ce vreți să le modificați de legi simple, făcute de aqi pe mâne, cari se pot modifica după plac în fie-care moment, ci vă aduceți aminte câte lupte au costat nascerea acestor legi! Promisiuni solemne făcute prin legislațiune, promisiuni de tot felul pe cale socială și mandate prea înalte au premers crearea acelor legi. Considerați-le deci de aceea, ce și în alte state sunt asemenea legi — de legi fundamentali.

Dietă din 1861 a promis în adresă că va mulțămi naționalitățile din patriă. Eată cuvintele adresei:

„Credem că nici cetățenii de naționalitate nemaghiară din Ardeal nu-și vor vedea prin uniune periclitare interesele naționali, căci își vor afla mulțămire și deplină asigurare în acelea ce vom dispune și face în privința conce-țenilor nostri de altă limbă.“

La aceasta a răspuns Majestatea Sa următoarele:

„Mai departe, ne vedem necesați a provoca pe magnații și deputații coadunați, ca ori în urma propunerilor regesci ori la inițiativa dietei să se apuce de pertractarea unui astfel de proiect de lege, care să conțină precis și lămurit formulate drepturile naționali a locuitorilor de limba nemaghiari din Ungaria, dimensiunea a-celuia atât în privința desvoltării limbei și naționalității cât și în privința referinței lor administrative.“

La aceasta a răspuns națiunea cu a doua promisiune prin a doua adresă din 1861, unde se dăce:

„De cumva Majestatea Voastră la început chiamiți la dieta noastră pe toți aceia, cari după lege trebuiau chiamiți, și dieta întregită numai decât se putea apuca de facerea legilor, proiectele referitoare la asecurarea intereselor naționalităților ar fi deja subșternute înaintea Majestății Voastre. Ma camera deputaților, în speranță, că dieta cât de curând se va întregi, a și esmis o comisiune care să pregătească proiectele necesarii în aceasta privință și aceasta comisiune și-a și terminat deja lucrările. Însă Majestatea Voastră și acumă denegați întregirea dietei, — ear dieta neîntregită cum s'ar pute dimitte în aduce-rea definitivă a unor legi, în special asupra unor obiecte, cari pe cei nechiamiți îi interesează mai mult, și la cari tocmă dorințele acelor sunt în prima linie de considerat?“

Acestea au fost promisiuni solemne Dlor și rezultatul lor a fost mai târziu legile: de instrucțiune și de naționalități din 1868.

Astăzi altfel se vorbește de legile acestea, ca și când aceia, cari le-au făcut n'ar fi cunoscut interesele patriei, n'ar fi fost adevărați bărbați de stat, ba doară nici patrioți adevărați. Cu atâta înțepire se cere reformarea lor, încât s'a aflat deputat, care au afirmat, că dacă nu o facem aceasta acumă, țara întreagă devine ce a devenit Segedinul; alții earăși au negat prevederea și înțelepciunea bărbatilor, cari au făcut legile dela 1868. Eu însă D-lor sum convins, că bărbații nostri de stat de aqi, ar fi prea mulțămiiți, decumva istoria i-ar pune paralel cu cei ce au făcut legile acestea, cu mult regretatul Deák Ferencz și Br. Eötvös.

A vorbi de creațiunile acelor bărbați într'un ton ca d-l raportor și preste tot ca toți părținitori proiectului de lege — nu este permis.

Cum dăseu să nu privim legile acestea de legi simple, ci de legi fundamentali, și să nu tragem la îndoeală patriotismul acelor, cari se nesuesc a-și apără drepturile garantate prin asemenea legi, când le văd periclitare, cându-și apără naționalitatea periclitată prin proiectul din cestiune, căci prin aceste legi fundamentali li este garantată și chiar desvoltarea naționalității.

Din toate aceste motive, și fiind că prin proiectul din cestiune totodată se intenționează modificarea unei legi fundamentale și încă într'un mod, care în rezultatele sale poate deveni funest pentru patriă — nu-l primesc de basă pentru desbaterea specială.